

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ฉันในฐานะผู้หญิงคนหนึ่งที่ผ่านมาผ่านประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัวมาได้ด้วยการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้หญิงอีกคนหนึ่งที่กำลังคิดฉันมากที่สุดคือ แม่ของฉันเอง ทำให้ฉันเรียนรู้ว่า ความรุนแรงในครอบครัวเป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา หลากหลายรูปแบบ และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้แม่ฉันและตัวฉันต้องเสียใจที่สุดในชีวิต เนื่องจากการกระทำของคนที่ไม่รัก ไร้ใจ และโหดที่สุดในชีวิตของท่าน ซึ่งก็คือพ่อของฉันนั่นเอง

“ฉัน” ต้องประสบและอยู่ในวงจรของความรุนแรงมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน นานเสียจนฉันเริ่ม ซาซิม จนเริ่มรู้สึกว่ามันเป็นเรื่องปกติที่เหมือนกับหลายๆครอบครัวในสังคมไทยที่ต้องประสบชะตากรรมเดียวกันกับครอบครัวของฉัน จากความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง ซ้ำๆ ทำให้ฉันเริ่มเบื่อหน่ายกับสิ่งที่ดำรงอยู่ ฉันเริ่มไม่อยากรับรู้ ถึงสิ่งที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวของตนเอง แต่ในขณะเดียวกันฉันกลับเริ่มสนใจประเด็นความรุนแรงต่างๆที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงในสังคมภายนอกโดยการติดตามข่าวทางหนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต นิตยสารผู้หญิง ฯลฯ ความสนใจส่วนตัวของฉันกับประเด็นผู้หญิงในสังคมทำให้เพื่อนสนิทของฉันแนะนำให้ฉันมาสอบเข้าเรียนหลักสูตรปริญญาโททางด้านสตรีศึกษา ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นรุ่นแรกที่เปิดรับสมัครนักศึกษา

หลักสูตรสตรีศึกษาในฉบับแรก¹ เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญทางด้านความคิดและความสนใจของฉันให้หันกลับมาเข้ามาสู่ประเด็นเรื่องความรุนแรงในครอบครัวที่เริ่มลึบเลือนไปจากใจ ฉันให้กลับขึ้นมามีความหมายอีกครั้ง สิ่งนี้ทำให้ฉันตระหนักรู้ว่า การที่ฉันรู้สึกซาซิม และละเลยสิ่งที่เกิดขึ้นในครอบครัวฉันไม่ได้หมายถึงการ “ลึบเลือน” หรือ การไม่มีตัวตนอยู่ของเหตุการณ์ หากแต่ทุกประสบการณ์ของความรุนแรงในครอบครัวฉัน ทุกคำถามยังไม่ได้รับการตอบ ยังถูกฝังกลบอยู่ในส่วนลึกของจิตใจฉัน เพียงเพื่อรอวันที่จะหาคำตอบว่า “ทำไม” แม่จึง “เลือก” ที่จะอยู่ใน

¹ สตรีศึกษาในช่วงปี 2544-2545 ภายใต้การก่อตั้ง ดูแลประสานงาน พัฒนา และเป็นประธานหลักสูตร ของอ.สินิทธิ์ สิทธิรักษ์ ซึ่งเป็นตัวจักรสำคัญของหลักสูตรสตรีศึกษา

วงจรของความสัมพันธ์แห่งความรุนแรง และทำไมแม่ที่เผชิญกับความรุนแรง โดยมีฉันร่วมรู้เห็น เป็นพยานภายหลังเหตุการณ์ที่สร้างความบาดเจ็บแสนสาหัสทั้งร่างกาย และจิตใจจากความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับแม่ของฉันทุกครั้ง จึงพยายามสอนให้ฉันเข้าใจในตัวพ่อของฉัน คนที่ซึ่งเป็นผู้ทำร้ายแม่ผู้เป็นที่รักของฉัน อันเป็นที่มาของการศึกษา

สิ่งที่ฉันได้เรียนรู้มาตลอดช่วง 2 ปีแรกของการเรียนในหลักสูตรสตรีศึกษาผ่านการเรียนการสอน การสัมมนาในระดับท้องถิ่นและระดับโลก ภายใต้บรรยากาศทางวิชาการที่เข้มแข็ง เข้มข้นกับทิศทางหลักของการปึกธงองค์ความรู้สตรีศึกษา คือ “การพลิกชีวิตและประสบการณ์ของผู้หญิงให้เป็น ความรู้. ผู้หญิงเป็นองค์ประธานของความรู้ ไม่ใช่วัตถุ การศึกษาเรียนรู้”² นอกเหนือจากการสร้างความรู้จากประสบการณ์ตนเองจะเป็นเป้าหมายหลักของหลักสูตรสตรีศึกษาในช่วง 2 ปีแรกที่ฉันได้เรียนรู้แล้ว อีกเหตุผลหนึ่งที่ฉันตัดสินใจศึกษาประสบการณ์ของตนเองและแม่นั้น เนื่องมาจากการที่ฉันได้ตระหนักว่าการเก็บข้อมูลจากผู้คน หรือการที่ผู้ศึกษาวิจัยพยายามเข้าไปศึกษา ทำความเข้าใจ รู้จักกับชีวิตของคนๆหนึ่งในช่วงระยะเวลาหนึ่งนั้น ไม่เพียงพอที่ดิฉันจะนำข้อมูลที่ได้มาประกอบสร้างเป็นองค์ความรู้ได้อย่างดีเพียงพอ หรืออาจกล่าวได้ว่าฉันไม่อาจหาญพอที่จะศึกษา วิเคราะห์ ชีวิต จิตใจ ความคิด ความรู้สึก ฯลฯ ของคนอื่น ๆ ได้อย่างเข้าใจเพียงในระยะเวลาสั้น เพราะตัวตน ความรู้สึกนึกคิด และสภาพแวดล้อมของคนเรานั้นมีความหลากหลายและสิ้นไหลอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นฉันจึงหันมาให้ความสนใจกับการศึกษาประสบการณ์ของตนเองและประสบการณ์ของแม่ที่ฉันได้รับรู้ และศึกษามาตลอดชีวิต

²อาจารย์สินิทธิ์ สิทธิรักษ์ ได้ให้ความคำจำกัดความของความของสตรีศึกษา ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในการผลิตงานวิชาการ และวิถีทางของหลักสูตรในขณะนั้น ไว้ดังนี้ สตรีศึกษา คือ วิชาที่เปลี่ยนชีวิตและประสบการณ์ของผู้หญิงให้กลายเป็นความรู้ มักจะมีคนสงสัยว่าสตรีศึกษาคือวิชาเพื่อผู้หญิง โดยผู้หญิง ของผู้หญิง เท่านั้นหรือไม่ ไม่ใช่เลย หากเป็นสังคมศาสตร์แขนงใหม่ที่ศึกษาสังคมจากมุมมองของผู้หญิง,, ซึ่งเป็นมุมมองที่ขาดหายไปนับเป็นพันๆปีมาแล้ว ที่ความรู้นี้ได้สะท้อนมุมมองของผู้ชายเท่านั้น แต่มาในนามของมนุษยชาติ ผู้หญิงเป็นประชากรครึ่งหนึ่งของโลกในทุกสังคม ความรู้ มุมมอง และประสบการณ์ของผู้หญิงไม่เคยได้รับการให้ค่า หรือไม่ก็น้อยมากที่จะให้ค่า กลายเป็นเรื่องเล็กๆ เรื่องในบ้าน เรื่องในครัวเรือน เรื่องหุยมหุยม อะไรที่เป็นผู้หญิงจะดูเหมือนกับว่าจึบจ้อยทั้งนั้นเลย และประสบการณ์ของผู้หญิงก็เป็นสิ่งที่แสนจะมีค่า การเลี้ยงดูชีวิต การสืบทอดการดูแลผู้สูงอายุและเด็กเป็นเรื่องของชีวิตที่ทำให้สังคมคลี่คลายมาโดยไม่เกิดปัญหา (จากบทสัมภาษณ์ของ สินิทธิ์ สิทธิรักษ์ ในจุดประกาย วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2544)

ของฉัน ในกระบวนการตัดสินใจ และใช้ชีวิตของแม่บนพื้นที่แห่งความรุนแรงที่เกิดขึ้นในชีวิตของ ท่านมาตลอดยี่สิบกว่าปีโดยไม่คิดแยกทางกับพ่อ

ด้วยเหตุผลดังกล่าวฉันจึงกลับมาให้ความสำคัญ และให้ความสนใจกับการสร้าง ความรู้ที่เกิดขึ้นมาจากภายใน นั่นคือ ประสบการณ์ส่วนตัวของฉันเอง ที่ฉันได้จากการศึกษาผ่าน ประสบการณ์ความรุนแรงของแม่ฉัน มากกว่าการศึกษา วิจัยในพื้นที่แปลกแยก ห่างไกลจาก ตัวตนของตัวเอง งานศึกษาชิ้นนี้จึงเป็นการศึกษา ประสบการณ์ในชีวิตของฉันและแม่ โดยมีฉัน เป็นผู้ร่วมรับรู้ ถ่ายทอด และถอดรหัสเรื่องราวต่างๆภายใต้กรอบการคิด วิเคราะห์ของฉัน ในช่วง เวลาที่แตกต่างกันไป โดยมีแม่และฉันเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ และมีครอบครัวเป็นสนามแห่ง การเรียนรู้

การศึกษา วิจัยชีวิตของตนเองนั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย เนื่องจากการศึกษาในพื้นที่ส่วนตัวนั้น เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องในการถูกโจมตีทางด้าน “ความถูกต้อง, ความน่าเชื่อถือ, ความเป็นวิชาการ” จาก ศาสตร์กระแสหลัก อีกทั้งยังหมายถึง การเก็บรวบรวม กลั่นกรองวัตถุดิบจำนวนมากมายมหาศาล ภายในชีวิต อันเป็นผลจากการตกลึกทางความคิดจากประสบการณ์ของตัวเองกว่า 23 ปีที่ผ่านมา ในวังวนของความรุนแรงในครอบครัว เพื่อเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับความรู้ที่แตกต่าง และการ ตีความการศึกษาให้หลุดออกไปจากกรอบการศึกษาความรุนแรงในครอบครัวของสังคมไทยแบบ เดิม ด้วยการสร้างองค์ความรู้จากจุดยืนของผู้มีประสบการณ์จริง ซึ่งแตกต่างไปจากวิธีการศึกษา วิจัยที่มีมาก่อนหน้านี้ อันเป็นการต่อยอดความรู้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัว ให้มีความหลากหลายมากขึ้น

ในแวดวงการศึกษา วิจัยประเด็นความรุนแรงในครอบครัวในสังคมไทย แม้จะมีผลผลิต ทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับประเด็นความรุนแรงในครอบครัวออกมาเป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็น งานวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ แต่สิ่งที่ฉันสังเกตเห็นในงานศึกษาเหล่านี้คือ การสร้างภาพเหมารวม (stereotype) ของวงจรความรุนแรง ในลักษณะของการมองผู้หญิงเป็นผู้ถูกกระทำ (passive) ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ และผู้ชายเป็นฝ่ายกระทำ (active) อันเป็นการมองความสัมพันธ์ ของอำนาจในครอบครัวด้วยลักษณะคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง ผู้หญิงที่เผชิญกับความรุนแรงในครอบครัว เหล่านี้ จะมีบทบาทของการเป็นผู้กระทำก็ต่อเมื่อพวกเขาตัดสินใจที่จะก้าวออกจากความสัมพันธ์ ที่รุนแรงในครอบครัว หรือได้ตอบความรุนแรงนั้นกลับด้วยการต่อสู้ หรือการเจียบ เช่น งานศึกษา ของวิลาสินี พนานครทรัพย์ (2545)

หากแต่ประเด็นสำคัญที่ถูกมองข้ามไปคือ ไม่มีการศึกษาอำนาจต่อรองของผู้หญิงใน ขณะที่ยังคงอยู่ในความสัมพันธ์ ซึ่งจากประสบการณ์ของแม่ฉันทำให้ฉันสนใจในประเด็นนี้

โดยเริ่มจากการตั้งคำถามว่า เพราะเหตุใดงานศึกษา วิจัยที่ผ่านมาได้มองข้ามการตั้งคำถามและการพยายามศึกษาผู้หญิงที่ยังคงอยู่ในความสัมพันธ์แห่งอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชายภายใต้สถาบันครอบครัว การมองข้ามประเด็นนี้ทำให้มีดบาดต่อบทบาทของการเป็นผู้กระทำของผู้หญิงในการจัดการต่อรองกับอำนาจ และการเอาชีวิตรอด (survive) ภายใต้สถาบันครอบครัวที่มีความรุนแรง โดยเฉพาะประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของผู้หญิงชนชั้นกลางที่กล่าวได้ว่าถูกละเลยเป็นอย่างมากในงานวิชาการของไทย เนื่องจากประเด็นในเรื่องชนชั้น และสถานะที่สูงกว่าของผู้หญิงเหล่านี้กลับกลายเป็นดาบสองคมในการจัดการกับประเด็นความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งเป็นสิ่งที่กดทับ และเป็นสิ่งที่ทำให้เสียงของผู้หญิงเหล่านี้ขาดหายไป เนื่องจากชนชั้นและสถานะที่สูงกว่าของเธอทำให้เธอไม่กล้าที่จะสูญเสียสถานะทางสังคม

ดังนั้นงานศึกษาชิ้นนี้มุ่งเน้นที่การศึกษาประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงชนชั้นกลาง และกระบวนการต่อสู้ ต่อรองทางอำนาจระหว่างผู้หญิง ผู้ชาย และลูกภายใต้บริบทของสถาบันครอบครัว (ที่การวิเคราะห์ความรุนแรงในครอบครัวในงานศึกษาต่างๆที่ผ่านมา ผู้ชาย และลูก มักขาดหายไป) เพื่อเปิดพื้นที่ให้เสียงเงียบที่ถูกกดทับ ปิดกั้น ให้กลายมาเป็นเสียงที่ได้ยิน นั่นคือการศึกษาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในชีวิตแม่ของฉันจากประสบการณ์การเรียนรู้ของฉัน แม้ประสบการณ์ความรุนแรงของแม่ฉันจะเป็นเพียงแค่เสียงเล็กๆเสียงเดียว แต่ฉันเชื่อว่าอาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมุมมองในการมองผู้หญิงที่ยังคงอยู่ในความรุนแรงในสถาบันครอบครัว รวมทั้งอาจเปลี่ยนทัศนคติจากการมองผู้หญิงที่ยังคงอยู่ในความสัมพันธ์เหล่านี้ด้วยความเวทนา สงสาร ในฐานะที่เป็นได้แค่เพียงผู้ถูกกระทำ และเป็นผู้ใช้ซึ่งอำนาจ มามองเธอเหล่านี้ด้วยมุมมองใหม่ที่มองพื้นที่ครอบครัวเป็นพื้นที่ของการเปลี่ยนผ่านอำนาจในระบบการปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัวและมองเห็นการเลื่อนไหลของอำนาจภายใต้ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว ได้สะท้อนให้เห็นว่าโครงสร้างอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันในสถาบันครอบครัวนั้น ไม่ว่าจะผู้หญิง ผู้ชาย หรือลูกต่างมีสิทธิในการช่วงชิงอำนาจในพื้นที่ดังกล่าวเท่าๆกัน ซึ่งระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวที่เปิดพื้นที่ให้ทุกฝ่ายสามารถเป็นทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำได้ในเวลาเดียวกัน ฉะนั้นผู้ชายก็สามารถถูกกระทำได้เช่นกันจากโครงสร้างที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงชายภายใต้สถาบันครอบครัว ซึ่งความคิดนี้ก็สามารถเปิดมุมมองให้กว้างมากขึ้น มองบริบทอย่างรอบด้านมากขึ้น

ฉะนั้นฉันได้ตระหนักว่าการศึกษาในเรื่องความรุนแรงในครอบครัวที่เป็นพื้นที่ของการปฏิสัมพันธ์กันของคนจำนวนหนึ่งในการอยู่ร่วมกันนั้น ไม่ควรละเลยสิ่งใดสิ่งหนึ่งไป หากแต่ต้องศึกษาให้ละเอียดถี่ถ้วนในทุกด้านของความสัมพันธ์ในระบบครอบครัว นั่นคือ ผู้หญิง ผู้ชาย และ

ลูก อย่างไรก็ตามด้วยข้อจำกัดทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างฉันและพ่อ จึงทำให้การศึกษาผู้ชายในงานศึกษาชิ้นนี้ เป็นการศึกษาผ่านการรับรู้ ดีความ ของแม่ฉันมาสู่ฉัน ไม่ใช่การศึกษาโดยตรงจากพ่อ ซึ่งสะท้อนให้เห็นอีกด้านของความคิด ความรู้สึก และความเป็นชายของพ่อได้อย่างดีเช่นกัน

การที่ฉันตัดสินใจนำประสบการณ์ตนเองมาถ่ายทอด กลั่นกรอง ถักทอเป็นความรู้ แม้ในขณะนี้ครอบครัวของฉันไม่เป็นเช่นในอดีตแล้วก็ตาม แต่การที่จะต้องรื้อฟื้นความทรงจำอันแสนเจ็บปวดขึ้นมาใหม่ ก็ไม่ต่างอะไรกับการกรีดยอดลงไปบนรอยแผลเป็นเก่า ทว่าฉันเชื่อมั่นว่าผลที่ได้จากการสร้างความรู้ชิ้นนี้จะคุ้มค่างับหลายสิ่งที่คุณต้องแลกไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อเป็นอีกหน้าหนึ่งของการเปิดพื้นที่ในการสร้างความรู้จากประสบการณ์จริงในชีวิตของผู้หญิง ซึ่งมีผู้หญิงเป็นศูนย์กลางและเป็นองค์ประธานของการศึกษา
2. เพื่อเป็นอีกทางเลือกหนึ่งให้กับผู้สนใจศึกษาประเด็นความรุนแรงในครอบครัว ในมุมมองความเป็นครอบครัวด้วยบริบทที่รอบด้าน มีมิติ ในลักษณะของการปฏิสัมพันธ์ในแบบทุกทิศทาง โดยที่ไม่ได้มองผู้หญิงเป็นเหยื่อ ของความรุนแรง และเป็นเพียงผู้ถูกระทำเท่านั้น แต่ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นว่าผู้ชายก็สามารถเป็นเหยื่อและถูกระทำความรุนแรงได้เช่นกัน
3. เพื่อแสดงให้เห็นความเลือนไหลของอำนาจจากการปฏิสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ผ่าน “เรื่องเล่า” (narrative) ของแม่ ซึ่งเป็นยุทธวิธีในการดำเนินชีวิตอันแสนปกติธรรมดาของแม่ แต่กลับกลายเป็นกลยุทธ์หรือเครื่องมือที่สำคัญในการต่อรองและช่วงชิงอำนาจจากพ่อภายในบริบทของครอบครัว
4. เพื่อสะท้อนให้เห็นว่า ด้วยหนทางของการใช้อำนาจของผู้หญิงผ่าน “ความรัก” ที่แสดงให้เห็นอีกด้านหนึ่งของความรัก ว่าเป็นมากกว่าหลุมพรางของการจรรโลงไว้ซึ่งการกดขี่ ครอบครัวให้ผู้หญิงจำยอมตกอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์แห่งอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกับผู้ชาย หากแต่การใช้อำนาจที่ควบคู่ไปกับความรักนั้นเป็นหนทางของการนำมาซึ่งการปลดปล่อย และเป็นอิสระ

บทบาทงานศึกษา

จากการศึกษา บททวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเด็นความรุนแรงในครอบครัวในสังคมไทย และจากการมีประสบการณ์ส่วนตัวของฉันทำให้เข้าใจว่า ความรุนแรงในครอบครัวเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกัน เชื่อมโยงกับเงื่อนไข บริบทต่างๆมากมาย ที่ไม่สามารถศึกษาเพียงช่วงเวลาใด ช่วงเวลาหนึ่งของชีวิตผู้ที่เกี่ยวข้อง และยังพบว่า งานศึกษา วิจัยในสังคมไทยจำนวนมาก ละเลยการศึกษามิติของผู้ชาย และบริบทของความสัมพันธ์ในครอบครัว รวมทั้งอำนาจที่ไหลเวียนในครอบครัวด้วย

เมื่อกล่าวถึงความรุนแรงในครอบครัว งานศึกษา วิจัยต่างๆที่ผ่านมาจะมุ่งเน้นไปที่เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงเป็นหลัก ซึ่งทำให้ขาดมิติของความเป็นชีวิตทั้งในชีวิตจริง และในงานศึกษา วิจัยไป แม้งานศึกษา วิจัยเหล่านี้จะศึกษามุมมอง ความคิดของผู้หญิงเป็นหลัก แต่การศึกษาเพียงแค่นี้ผู้หญิงเป็นจักรกลสำคัญของงาน ผนวกกับการนำเสนอทฤษฎีสตรีนิยมมาใช้ในการศึกษา ไม่ได้หมายความว่า งานชิ้นนั้นๆเป็นงานศึกษา วิจัยทางด้านสตรีนิยม ในแง่ของการสร้างความรู้จากประสบการณ์ของผู้หญิงในแนวสตรีนิยม เนื่องจากไม่สามารถเปิดเผยให้เห็นการเปลี่ยนผ่านของอำนาจผ่านระบบปฏิสัมพันธ์ของคนในครอบครัว และไม่สามารถเปิดโปงระบบความรู้ ความจริงที่แทรกซึม แฝงฝังอย่างแนบเนียนในกระบวนการสั่งสอน ชัดเกล้าทางสังคม จนกระทั่งการครอบงำมุมมอง ความคิด และทุกอณูชีวิตของผู้หญิงให้อยู่ภายใต้พันธนาการของความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันในสถาบันครอบครัว

เหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การขาดแคลนผลงานทางวิชาการประเด็นความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นจากผู้ที่มีประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัว หรือผู้ที่มีประสบการณ์ในเรื่องความรุนแรงในครอบครัว งานศึกษา วิจัยจำนวนมากนำเอาประสบการณ์ของผู้หญิงเหล่านี้มาเป็นวัตถุดิบในการศึกษา ฉะนั้นพวกเขาจึงเป็นเพียงกรณีศึกษาของนักวิชาการ นักสังคมสงเคราะห์ องค์กรภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องในประเด็นความรุนแรงในครอบครัว แม้ผู้หญิงเหล่านั้นจะเป็นผู้บอกเล่าประสบการณ์ของพวกเขาเองในงานศึกษา วิจัยของผู้เชี่ยวชาญจากที่ต่างๆ หากแต่ผู้ศึกษา วิจัยเป็นกงจักรสำคัญของการเป็นผู้กำหนดประเด็น ขอบเขตของการพูดคุย และคัดเลือกประเด็นเพื่อนำมาสร้างสรรค์งาน ดังนั้นงานศึกษา วิจัยทางด้านความรุนแรงในครอบครัวที่ผลิตขึ้นในสังคมไทยส่วนใหญ่ นั้น จึงไม่ได้เกิดจากการตกลึกทางความรู้ของผู้มีประสบการณ์จริงในเรื่องความรุนแรง หากแต่เกิดจากการประยุกต์ใช้ทฤษฎีของนักวิชาการ หรือผู้เชี่ยวชาญในเรื่องความรุนแรงที่ศึกษา วิจัย และมีบทบาทรวมทั้งความชอบธรรมในการพูดแทนผู้หญิงที่ประสบความ

รุนแรงด้วยน้ำเสียงของผู้รู้ และผู้เชี่ยวชาญเท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงละเลยความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตจริงของผู้หญิง

งานศึกษา วิจัยที่เกิดขึ้นในสังคมไทยส่วนใหญ่จึงมีลักษณะของการนำเอาทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ หรือทฤษฎีสตรีนิยมตะวันตกมาใช้ในการศึกษา โดยปราศจากการวิพากษ์ แต่ทว่าการนำทฤษฎีเหล่านี้มาใช้อ้างอิง เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือ และทดสอบความถูกต้องต่อบทสรุป รวมทั้งตอกย้ำความถูกต้องให้กับตัวทฤษฎีเหล่านั้น แม้ว่าทฤษฎีทางสตรีนิยมตะวันตก ที่ได้รับการยอมรับและนำมาประยุกต์ใช้ว่าเป็นงานวิชาการ ทฤษฎีวิพากษ์ หรือสร้างอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันของผู้หญิงและผู้ชายในทุกระดับโครงสร้างทางสังคม ก็ไม่เพียงพอต่อการนำมาเป็นข้ออ้างของการนำทฤษฎีเหล่านี้มาอ้างอิง และประยุกต์ใช้ในบริบทสังคมไทย หรือสังคมอื่นๆ ได้อย่างไม่มีข้อกังขา หรือไม่ตั้งคำถามกับการได้มาซึ่งความรู้นั้น หากแต่ต้องมีการวิพากษ์ตัว “ความรู้” ทั้งที่ได้จากในสังคมของตน และที่ได้จากบริบททางวัฒนธรรม สังคมภายนอกอีกด้วย เพื่อที่จะได้นำมาซึ่งการสร้างองค์ความรู้จากประสบการณ์ของตนเอง และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ ในบริบทสังคมไทยอย่างแท้จริง

แม้งานศึกษา วิจัยทางด้านความรุนแรงในครอบครัวในสังคมไทยจะมีการตีพิมพ์เผยแพร่ออกมามากมาย จากหลากหลายสถาบัน แต่ฉันได้คัดเลือกงานศึกษา วิจัยในประเด็นความรุนแรงในครอบครัวที่น่าสนใจมาศึกษา ดังนี้ ซึ่งสามารถจัดประเภทของงานศึกษาเหล่านี้ไว้ได้เป็นสามกลุ่ม อันได้แก่

1) งานศึกษา วิจัยประเด็นความรุนแรงในเชิงปริมาณ เช่น “ความรุนแรงในครอบครัว : ศึกษากรณีผู้มีรายได้น้อยในเขตเทศบาลเมือง อ.เมือง จ.อุบลราชธานี” โดยเหมวรรณ เหมะนัด วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2533, “การใช้ความรุนแรงต่อคู่สมรส” โดย ปัญชลี โชติคุต วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2541.

งานศึกษา วิจัยทั้งสองเล่มนี้เป็นการศึกษาในเชิงปริมาณ ที่มีการตั้งสมมติฐาน ทดสอบสมมติฐาน และตัวแปรของการเกิดความรุนแรง โดยมีผู้หญิงที่มีประสบการณ์ความรุนแรง เป็นกลุ่มศึกษา เพื่อทดสอบความถูกต้องของสมมติฐาน และแม้จะมีการศึกษาทฤษฎีทางสตรีนิยมในประเด็นเรื่องความรุนแรงในครอบครัวในงานศึกษาวิจัยนี้ หากแต่ไม่มีการวิพากษ์ทฤษฎีหรือวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยด้วยบริบทความแตกต่างทางวัฒนธรรมโดยใช้แนวความคิดทางสตรีนิยมแต่อย่างใด มีเพียงการอิงความรู้ทางทฤษฎีทางสังคมศาสตร์จากโลกตะวันตกมาสนับสนุนสมมติฐานของตนเท่านั้น

อย่างไรก็ตามงานศึกษา วิจัยเรื่องความรุนแรงในครอบครัวในสังคมไทย ช่วงระยะ 10 ปีที่ผ่านมา มีการพัฒนามากขึ้น อันได้แก่

2) การผลิตงานศึกษา วิจัยในเชิงคุณภาพออกมามากขึ้น โดยการนำประสบการณ์ของผู้หญิงที่ประสบกับความรุนแรงในครอบครัวมาเป็นกรณีศึกษาโดยตรง เช่น “รายงานการวิจัยเรื่องความรุนแรงในครอบครัว : มุมมองของผู้หญิง” โดยอวีศดา (ทับทิมแท้) จันทรแสนตอ ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สนับสนุนโดยมูลนิธิ ไฮเนริคเบิลล์ พ.ศ.2544 และ “ความรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่ : เสียงของผู้หญิง” โดยวิลาสินี พนานครทรัพย์ วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัย คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา พ.ศ.2545

สิ่งที่น่าสนใจสำหรับงานศึกษาทั้งสองชิ้นนี้คือ เพศสถานะ (gender) ในเรื่องความรุนแรง กล่าวคือ งานทั้งสองชิ้นนี้ มีผู้หญิงเป็นศูนย์กลางของการศึกษา โดยการสัมภาษณ์ผู้หญิงจำนวนหนึ่ง ทั้งที่ยังคงอยู่ในความสัมพันธ์ และที่ออกจากความสัมพันธ์ที่รุนแรงในครอบครัวไปแล้ว งานศึกษาเริ่มต้นด้วยการสัมภาษณ์ถึงประวัติความสัมพันธ์อย่างคร่าวๆของการทำความรู้จักกันกับผู้ชายที่กระทำความรุนแรง ตามมาด้วยจุดเริ่มต้นของความรุนแรง เหตุการณ์ความรุนแรง และการตัดสินใจแก้ปัญหา

งานศึกษา วิจัยทั้งสองชิ้นนี้พยายามชี้ให้เห็นถึงความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิง ภาวะความรุนแรงที่ผู้หญิงต้องเผชิญ แม้งานศึกษาเหล่านี้จะใช้ผู้หญิงเป็นศูนย์กลางของการศึกษา โดยการเข้าไปทำความรู้จัก พูดคุย สัมภาษณ์เชิงลึก เก็บข้อมูล จากประสบการณ์ของพวกเขา หากแต่สิ่งที่ดิฉันคิดว่าส่วนประกอบสำคัญที่หายไปคือ มิติผู้ชายในเรื่องความรุนแรง เนื่องจากการที่ศึกษาประสบการณ์ของผู้หญิงเพียงอย่างเดียว โดยปราศจากบริบทที่สำคัญที่ก่อให้เกิดความรุนแรงคือผู้ชาย ทำให้ไม่สามารถเข้าใจความรุนแรงในครอบครัวได้อย่างรอบด้านและใกล้เคียงความเป็นจริง และทำให้ไม่หลุดพ้นไปจากกรอบการมองผู้หญิงที่ยังคงอยู่ในความสัมพันธ์ด้วยความคิดที่ว่าผู้หญิงเป็น “ผู้ถูกกระทำ” และเป็น “เหยื่อ” ที่น่าสงสาร

นอกจากนี้งานทั้งสองชิ้นนี้มุ่งเน้นที่ประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของผู้หญิง และกระบวนการตัดสินใจในการแก้ปัญหา หรือต่อรองกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวด้วยการยุติความสัมพันธ์ อันเป็นการตัดตอน เจาะลึกไปที่เรื่องของความรุนแรงเพียงอย่างเดียว โดยไม่สนใจประสบการณ์หรือบริบทต่างๆ หรือที่มาที่ไปของความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งยาวนานระหว่างหญิงชาย ทำให้การนำเสนอของงานทั้งสองชิ้นนี้ดูราวกับว่า ผู้หญิงตกเป็นเหยื่อของผู้ชาย เป็นผู้ถูกกระทำความรุนแรงแต่เพียงฝ่ายเดียว ผู้ชายเป็นผู้มีอำนาจควบคุม กดขี่ผู้หญิงโดยที่ผู้หญิงไม่สามารถเป็นผู้กระทำได้เลยในความสัมพันธ์ครอบครัว

งานวิจัยของอัสตาได้กล่าวถึงประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคือ การให้เหตุผลของผู้หญิงในการกลับเข้าสู่ความสัมพันธ์ที่รุนแรงในครอบครัว ซึ่งเหตุผลดังกล่าวคือ “ความรัก” ที่ผู้หญิงมีให้กับผู้ชาย และการสัญญาของผู้ชายที่กระทำความรุนแรงว่าจะไม่กลับไปทำความรุนแรงกับเธออีก ทำให้ผู้หญิงเชื่อว่าผู้ชายจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและยังคงอยู่ในความสัมพันธ์ ซึ่งงานวิจัยนี้ไม่ได้ศึกษาต่อถึงปัจจัยนี้ที่ทำให้ผู้หญิงอีกหลายคนคงเลือกที่จะอยู่ในความสัมพันธ์ที่มีความรุนแรงต่อไป โดยมีเหตุผลของความรักเป็นตัวจุดรั้ง ซึ่งสำหรับฉันนั้น ประเด็นเรื่องความรักเป็นหลุมพรางอันดำมืดแห่งความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงและผู้ชายในสังคมไทย ในฐานะที่เป็นวาทกรรมหนึ่งของการดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์ และพันธะที่ไม่เท่าเทียมกันของผู้หญิงและผู้ชายจบจนกระทั่งปัจจุบันนี้

ในงานศึกษาของวิลาสินีมีมุมมองที่น่าสนใจอย่างมากกับการวิเคราะห์ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว กล่าวคือ การมองเห็นวิธีการต่อรองกับปัญหาของผู้หญิง โดยที่รูปแบบการต่อรองเหล่านี้ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ เวลา และสิ่งที่ผู้หญิงเรียนรู้จากกระบวนการความรุนแรง เมื่อผู้หญิงประเมินแล้วว่ากลไกใดที่ทำให้เธอสามารถคงอยู่ในความสัมพันธ์นั้นได้ เธอก็จะใช้วิธีนั้นในการต่อรองกับความรุนแรง กล่าวคือ ผู้หญิงจะเป็นผู้กระทำต่อเมื่อผู้หญิงตัดสินใจออกจากความรุนแรงหรือยุติความสัมพันธ์ แต่กรณีของผู้หญิงที่ไม่เดินออกจากความสัมพันธ์ที่รุนแรงและยังคงอยู่ในวงจรหรือวัฏจักรของความรุนแรง วิลาสินีมองว่าผู้หญิงเหล่านี้มีวิธีในการต่อรองกับผู้ชายที่กระทำความรุนแรง ด้วยการวางเฉย สู้กลับ ถึงแม้ว่าผู้หญิงยังคงเป็นฝ่ายถูกกระทำความรุนแรง หรือตกเป็นเหยื่อของผู้ชายต่อไป หากแต่อย่างน้อยการดิ้นรน ต่อรองดังกล่าวก็สะท้อนให้เห็นว่า ผู้หญิงไม่ได้ยินยอมที่จะเป็นฝ่ายที่ถูกกระทำอย่างเดียว ผู้หญิงเรียนรู้ที่จะต่อรองกับปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นด้วย แต่เป็นที่น่าเสียดายยิ่งที่วิลาสินีไม่ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ต่อไปอย่างลึกซึ้งถึงกระบวนการที่ผู้หญิงเหล่านี้ใช้ในการจัดการความรุนแรง

วิลาสินีได้นำแนวคิดสตรีนิยมเรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิงมาใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในงานศึกษาของเธอด้วย คือ แนวความคิดในเรื่องความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ ที่ครอบคลุมอยู่ในทุกส่วนของโครงสร้างทางสังคม อันหมายรวมถึงครอบครัวด้วย โดยกลไกการครอบงำนั้นอาศัยรูปแบบของการปลูกฝัง ถ่ายทอด ขัดเกลากายทางสังคม นำมาสู่ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ซึ่งทำให้ผู้หญิงซึมซับ ยอมรับอุดมการณ์ของสังคมชายเป็นใหญ่เข้ามาโดยไม่รู้ตัว เช่น ความเป็นครอบครัวในอุดมคติ ต้องประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก การหย่าร้าง จะนำมาสู่การล่มสลายของสถาบันครอบครัว และทำให้ลูกมีปัญหา เป็นต้น อันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงยังคงอยู่ในความรุนแรงต่อไป อีกทั้งในสังคมชายเป็นใหญ่นั้นยังให้สิทธิ์ผู้ชายในการเรียกร้อง

บริการและความสะดวกสบายจากภรรยา ซึ่งถูกผลิตซ้ำ ผ่านการขัดเกลาทางสังคม โดยการคาดหวังบทบาทของผู้หญิง เช่น การเป็นเมีย เป็นแม่ที่ดี ความเสียสละตัวเองเพื่อคนอื่น ทำให้ผู้หญิงทนอยู่ในความสัมพันธ์ที่รุนแรงต่อไป และทำที่สุด สตรีนิยมได้ครอบคลุมถึงความรุนแรงเชิงโครงสร้างด้วย โดยมองว่าการทำร้ายร่างกายผู้หญิงเป็นผลมาจากเงื่อนไขทางโครงสร้าง ทั้งภาวะที่ผู้หญิงพึ่งตนเองไม่ได้ในแง่เศรษฐกิจ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากข้อจำกัดในการเข้าถึงการศึกษา และโอกาสในการทำงาน ซึ่งเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่เกิดขึ้นกับผู้หญิง และลดทอนอำนาจของผู้หญิงในการเดินออกจากความสัมพันธ์ที่รุนแรงในครอบครัว

หากจะกล่าวถึงงานศึกษาของวิลาสินี ในประเด็นความรุนแรงในครอบครัวเป็นงานศึกษาที่น่าสนใจอย่างมาก เนื่องจากการใช้แนวคิดสตรีนิยมในการวิพากษ์ความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศภายในครอบครัว และในระดับโครงสร้างทางสังคม หากแต่แนวความคิดทฤษฎีสตรีนิยมตะวันตกที่นำมาประยุกต์ใช้นั้น เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ความรุนแรงในครอบครัวในสังคมไทย ซึ่งเป็นการสวมทับกรอบความคิดแบบตะวันตกเข้ากับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ไม่ใช่การสร้างความรู้จากประสบการณ์ของผู้หญิงในบริบททางวัฒนธรรม และสังคมไทย

งานศึกษาของวิลาสินีแม้จะมีคุณูปการในความก้าวหน้าทางด้านการศึกษาความรุนแรงในสังคมไทย แต่สิ่งที่น่าสนใจคือ ประสบการณ์ของผู้หญิงที่นำมาเป็นกลุ่มศึกษานั้น เป็นกรณีศึกษาที่นำมาใช้เพื่อทดสอบความถูกต้องของทฤษฎีสตรีนิยมตะวันตก ไม่มีการวิพากษ์มิติผู้หญิงและมิติผู้ชายที่อยู่ในความรุนแรงในครอบครัว รวมทั้งการมองระบบครอบครัวในลักษณะที่เป็นพื้นที่ของการควบคุม ครอบงำของผู้ชาย ทำให้ละเลยมิติการศึกษาผู้ชายในครอบครัวไปอย่างน่าเสียดาย รวมทั้งละเลยต่อการศึกษาในเรื่องของการต่อรองทางอำนาจภายในครอบครัวด้วย ดังนั้นการมองความสัมพันธ์แบบตัดตอน เจาะลึกเฉพาะสถานการณ์ความรุนแรง ทำให้ไม่เห็นภาพการเป็นผู้กระทำของผู้หญิง และทำให้การต่อรองของผู้หญิงไม่ปรากฏในการปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัว

แม้งานศึกษาของวิลาสินีจะแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงที่อยู่ในความรุนแรงในครอบครัวมีวิธีการต่อรอง การต่อสู้ เช่น การนิ่งเงียบ การต่อสู้กลับ หรือ การตัดสินใจในการยุติความสัมพันธ์ แต่ไม่สามารถแสดงให้เห็นถึงกระบวนการ หรือวิธีการในการต่อรอง แย่งชิงทางอำนาจในความสัมพันธ์ของครอบครัว ซึ่งทำให้ดูราวกับว่า ครอบครัวเป็นระบบสถาบันที่หยุดนิ่ง และผู้ชายเป็นผู้มีอำนาจแต่เพียงฝ่ายเดียว ในขณะที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายสูญเสียอำนาจ แต่ในความเป็นจริงเรื่องของอำนาจไม่ใช่เรื่องหยุดนิ่ง หากแต่แปรเปลี่ยน เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา และอำนาจเป็นเรื่อง

ของการตอบโต้ซึ่งกันและกัน (Foucault อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2537, น.10) ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญยิ่งในการวิเคราะห์การปฏิสัมพันธ์ของคนในทุกระดับของสังคม อันหมายรวมถึง ความสัมพันธ์ในครอบครัวด้วย

อย่างไรก็ตามจากการทบทวนวรรณกรรมในประเด็นความรุนแรงในครอบครัวจำนวนมาก ดังเช่นตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ฉันพบว่ากลจักรสำคัญของประเด็นความรุนแรงในครอบครัวยังถูกละเลย ไม่ได้มีการศึกษาอย่างจริงจัง นั่นคือ การขาดมิติของผู้ชายในการศึกษาประเด็นความรุนแรงในครอบครัว จึงนำมาสู่งานศึกษาในกลุ่มสุดท้าย ได้แก่

3) งานศึกษา วิจัย อีกจำนวนหนึ่งที่น่าสนใจเสนอให้มีการศึกษาผู้ชายในประเด็นความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งมีงานที่น่าสนใจ จะขอกล่าวถึงตามลำดับปี ดังนี้เช่น “ผู้หญิงและเด็ก : เหยื่อความรุนแรงในครอบครัว” 2542 โดยอรอนงค์ อินทรวิจิตร และนรินทร์ กรินชัย สถาบันจิตวิทยาฮอทไลน์ วิกฤตการณ์ทางสังคมจิตวิทยา ชุดผู้หญิงและเด็ก : เหยื่อความรุนแรงในครอบครัว งานศึกษานี้พยายามสะท้อนให้เห็นวิกฤตทางความคิดจากประสบการณ์ของผู้หญิงและเด็ก ที่คาดหวังว่าครอบครัวของตนน่าจะเป็นเหมือนครอบครัวในละคร ดังเช่นคำกล่าวตอนหนึ่งของผู้เขียนที่ว่า คนเราทุกคนเกิดและเติบโตขึ้นมาพร้อมกับความฝัน ฝันว่าจะมีครอบครัวที่อบอุ่นด้วยความรักและความเข้าใจ ครอบครัวที่ประกอบด้วยพ่อ แม่ และลูกๆ ที่ทุกคนพูดกันดีๆ มีความห่วงใยกันและกัน แต่ทำไมผู้คนมากมายไม่ได้พบอย่างที่เขาคาดฝันและยังกลับพบว่า “ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ แม่ ลูก มีแต่ความก้าวร้าว รุนแรงเข้าหากัน” และทั้งๆที่ทุกคนในครอบครัวต่างก็รักกัน แต่ทำไมความรักของเขากลับไม่พบกัน ทำไมการจะบอกกับคนที่เรารักว่า “ฉันรักเธอ ฉันห่วงใยเธอ” นั้น มันยากนักหรือ ? ทำไมเราจึงพูดกันดีๆไม่ได้ เพราะอะไร ?”

แม้ว่างานศึกษาชิ้นนี้จะสะท้อนประสบการณ์ เรื่องราว คำพูดโต้ตอบของผู้เข้ามาปรึกษาและผู้ให้คำปรึกษา หากแต่ไม่มีการวิพากษ์ถึงต้นตอของปัญหา หรือเบื้องหลังของความทุกข์ระทมที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง และพยายามเยียวยาผู้ชายที่กระทำ ความรุนแรง หรือผู้กระทำ ความรุนแรง (ผู้ชาย) ด้วยวิธีกลุ่มบำบัด เพื่อให้กลับไปใช้ชีวิต และมีครอบครัวที่มีความสุข สมบูรณ์เช่นในละคร ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้ชายคือ คนที่มีปัญหาที่ต้องการการแก้ไขพฤติกรรม เพื่อปรับตัวให้กลายเป็นผู้ชายที่ดี ในการกลับเข้าไปอยู่กับครอบครัวได้อย่างมีความสุข หรือสร้างครอบครัวที่อบอุ่น ซึ่งเป็นการตอกย้ำมายาคติของความเป็นครอบครัวที่ดีผ่านการบำบัดผู้ชาย ผู้ที่เป็นสาเหตุของการทำร้าย ทำลายครอบครัว

ในปี 2543 อรอนงค์ อินทรวิจิตร และนรินทร์ กรินชัย ตีพิมพ์หนังสืออีกเล่มหนึ่งโดยใช้ชื่อว่า “เรื่องของผู้ชายจากสายด่วนสุขภาพบุรุษ” ซึ่งเป็นโครงการให้บริการปรึกษา แนะนำและ

จิตบำบัดสำหรับผู้ชายที่รู้ว่าตนเองเป็นคนที่ชอบใช้ความรุนแรง ควบคุมตัวเองไม่ได้ แต่ยังต้องการจะมีชีวิตอยู่อย่างปกติ ไม่ต้องการทำร้ายผู้หญิงที่ตนรักและอยากจะได้รับการพัฒนาเป็นสุภาพบุรุษ เป็นพ่อ เป็นสามีที่มีความเข้าใจลูกเมีย มีความเป็นผู้นำที่สุภาพไม่หยาบคาย มีความเอื้ออาทร ออบอุนและเมตตา ก็สามารถโทรศัพท์ปรึกษา และนัดมาพบเพื่อขอรับบริการให้คำปรึกษาแนะนำ และบำบัดจิตได้

งานศึกษานี้เป็นการรวบรวมเรื่องราวของผู้ชายที่โทรศัพท์เข้ามาที่ศูนย์ฮอทไลน์ เพื่อปรึกษาถึงปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในครอบครัว หากแต่ไม่มีการวิพากษ์ปรากฏการณ์ หรือ เสนอแนะข้อคิดเห็นใดๆอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง และถ้าหากพิจารณาจากคำนำจะพบว่า แม้หนังสือเล่มนี้ จะเผยให้เห็นถึงความสับสน ความไม่เข้าใจ ความแปลกแยกในตัวตนของผู้ชาย ซึ่งพบเห็นไม่บ่อยนัก แต่จุดประสงค์ของผู้เขียนคือ การยึดอยู่กับระบบความเป็นครอบครัวอุดมคติ ความเป็นพ่อ ผู้ชายที่ดี ที่ควรจะเป็น และความเป็น “สุภาพบุรุษ” ซึ่งเป็นการตอกย้ำ และทำร้ายผู้ชายให้ตกอยู่ในความรุนแรงของมายาคติในการเป็นสุภาพบุรุษ

งานวิจัยอีกเล่มหนึ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งคือ “ผ่าทางตัน ผู้หญิง ผู้ชาย และความรุนแรงในครอบครัว สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา” โดย เมทินี พงษ์เวช, สุธีรา ทอมสัน วิจิตรานนท์ ในงานวิจัยชิ้นนี้มีการระบุว่า สมการความรุนแรงต่อผู้หญิงนั้นมี 2 ข้าง งานศึกษานี้เริ่มต้นด้วยการบรรยายถึงสภาพความรุนแรงที่ผู้หญิงเป็นผู้ถูกระทำ ซึ่งมองว่าความเชื่อ ค่านิยมจารีต ประเพณี วัฒนธรรม เป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญที่มีผลต่อการคงไว้ซึ่งความรุนแรงในครอบครัว โดยเฉพาะมุมมองเกี่ยวกับความเป็นผู้หญิง ความเป็นผู้ชาย สถานภาพของผู้หญิงผู้ชาย และมองว่าศูนย์กลางอำนาจของสังคมไทยทั้งทางโลก และทางธรรม คือ ผู้ชาย ส่งผลให้ผู้ชายมีสถานะและอำนาจที่เหนือกว่าผู้หญิง อีกทั้งการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างชาย หญิงในครอบครัว เช่น ผู้หญิงเลี้ยงดูลูก ผู้ชายทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของความเป็นชาย หญิง อย่างตายตัว เช่น ผู้หญิงอ่อนหวาน อ่อนแอ ดูแล ในขณะที่ผู้ชาย กล้าตัดสินใจ เข้มแข็ง มีความเป็นผู้นำ คุณลักษณะต่างๆเหล่านี้หล่อหลอมเป็นรากฐานอย่างดีสำหรับการกระทำความรุนแรงในครอบครัว จนแม้กระทั่งผู้ชาย หรือผู้หญิงเองก็ไม่ได้มองว่าเป็นเรื่องผิดปกติแต่อย่างใด และด้วยความคิดและการขัดเกลา หล่อหลอมทางสังคมเช่นนี้ ทำให้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้หญิงและผู้ชายไม่เท่าเทียมกัน โดยที่ผู้หญิงตกอยู่ในสถานะที่ด้อยกว่า และมักตกเป็นผู้ถูกระทำรุนแรงในครอบครัว

ผู้เขียนกล่าวว่า การแก้ไขปัญหาความรุนแรงนั้นต้องอาศัยทั้งหญิงและชายทั้งสองส่วนของสมการความรุนแรง การศึกษาที่ผ่านมาข้อมูลที่ได้ส่วนใหญ่มาจากปากคำของผู้หญิง ข้อมูล

เกี่ยวกับผู้ชายมีจำกัดมาก โอกาสที่จะได้รับการถ่ายทอดถึงความรู้สึก ความคิดและความต้องการของผู้ชายเหล่านั้นมีน้อย จึงมีการเสนอแนะที่น่าสนใจ เช่น ประเด็นความรุนแรงต้องไม่เพียงแต่เจาะที่ผู้หญิงที่เป็นผู้ถูกระทำ แต่ต้องครอบคลุมถึงผู้กระทำด้วย, การพูดคุยแลกเปลี่ยนนั้นมิใช่การต่อว่า แต่เป็นการตั้งคำถามที่ว่า ทำไมความเป็นชายต้องสะท้อนภาพความรุนแรง, ประเด็นคงมิใช่แค่ผู้ชายคนใดคนหนึ่ง แต่เกี่ยวเนื่องกับผู้ชายทั้งหมด เกี่ยวเนื่องกับความเป็นชายในภาพรวม เมื่อไรที่ผู้ชายเข้ามาร่วมโดยเห็นความรุนแรงต่อผู้หญิงเป็นประเด็นปัญหาของผู้ชายเท่าๆกับที่เป็นปัญหาของผู้หญิง และร่วมแก้ไขปัญหอย่างจริงจัง เมื่อนั้นก็คาดได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะเกิดและเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีรากฐานไปด้วยความสงบสุขและความเสมอภาค ความรุนแรงต่อผู้หญิงจะไม่ใช่ปัญหาอีกต่อไป

นอกจากนี้ผู้เขียนเสนอให้มีการจัดบริการให้คำปรึกษา บำบัด ฟื้นฟู และปรับแก้ไขพฤติกรรมรุนแรงสำหรับผู้ชาย เช่น การให้บริการทางโทรศัพท์ “สายด่วน”, การพบนักจิตวิทยา / จิตแพทย์ เพื่อให้ช่วยแก้ปัญหามารยาทความรุนแรงในครอบครัว หรือช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว ด้วยการทำครอบครัวบำบัด, จัดให้มีหลักสูตรการอบรม / สัมมนาที่เอื้อต่อการลดความรุนแรง เช่น การจัดการกับอารมณ์โกรธ การแก้ไขข้อขัดแย้งด้วยวิธีการไม่รุนแรง เป็นต้น การเสนอให้มีการปรับปรุงกลไก มาตรการทางกฎหมายกับผู้กระทำความรุนแรง เช่น การสร้างทางเลือกในการลงโทษให้เพิ่มมากขึ้นกว่าการจำคุก เช่น การทำงานให้ชุมชน เป็นต้น การเสนอให้มีการพัฒนา มาตรการทางสังคม เช่น การประจาน เป็นต้น การเสนอให้มีการปรับทัศนคติของสังคมในเรื่องความรุนแรง เช่น การเรียนรู้ที่จะไม่แสดงพฤติกรรมรุนแรง เป็นต้น

แม้งานศึกษาชิ้นนี้แสดงเจตจำนงในการศึกษาทั้งผู้หญิงและผู้ชายในประเด็นเรื่องความรุนแรงในครอบครัว แต่การมองว่าผู้หญิงต้องตกอยู่ในสภาพที่ขาดอำนาจในการต่อรองและอยู่ในสภาพคล้ายนักโทษในบ้านของตนเองนั้น³ เป็นมุมมองที่แบ่งขั้วตรงข้ามอย่างชัดเจนระหว่างผู้กระทำ (ผู้ชาย) และผู้ถูกระทำ (ผู้หญิง) วิธีคิดเช่นนี้ได้บดบังภาพของการต่อรอง ต่อสู้กันทางอำนาจระหว่างผู้หญิงและผู้ชายในครอบครัว และมีติดบอดกับการล้นไหลของอำนาจในครอบครัวแม้ว่างานชิ้นนี้จะโดดเด่นในเรื่องการนำเสนอให้มีการศึกษาผู้ชาย หากแต่การศึกษานั้นไม่ใช่การวิพากษ์ถึงระบบอำนาจที่ไม่เท่าเทียมที่มีต่อผู้ชายด้วยเช่นกัน เนื่องจากผู้เขียนแสดงความคิดอย่างชัดเจนว่าการกระทำความรุนแรงนั้นเกิดจากอำนาจที่เหนือกว่าของผู้ชายในทุก

³ เมทินี พงษ์เวช และ สุธีรา ทอมสัน วิจิตรานนท์, ผ่าทางตัน ผู้หญิง ผู้ชาย และความรุนแรงในครอบครัว, (กรุงเทพฯมหานคร : สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา), น.ค่านำ.

ระดับของสังคม ทำให้ละเลยการมองมิติผู้ชายในแง่ของการเป็นผู้ถูกกระทำจากระบบโครงสร้างทางสังคม

ดังนั้นการเสนอที่ว่าควรศึกษาผู้ชายในงานชิ้นนี้ จึงไม่แตกต่างจากการศึกษาผู้หญิงในงานชิ้นอื่นๆ ตรงที่นำผู้ชายมาเป็นกรณีศึกษาด้วยเท่านั้น แม้ว่าจะมี “ปากคำ” จากผู้ชายเพิ่มขึ้นแต่นั้นก็เป็นเพียงข้อมูลเชิงปริมาณเท่านั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาเพียงผิวเผิน ถ้าหากไม่มีการวิเคราะห์ วิพากษ์ หรือสร้างระบบอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันในสังคมไทย ผ่านมิติผู้หญิง และมิติผู้ชายในระบบครอบครัวอย่างละเอียด อีกทั้งการมองผู้ชายในลักษณะของการเป็นผู้กระทำแต่เพียงอย่างเดียว ส่งผลให้เกิดมุมมองที่ว่าผู้ชายที่กระทำ ความรุนแรงเหล่านี้มีปัญหส่วนตัว ละเลยการมองปัญหาในระดับโครงสร้างทางสังคมที่ผู้ชายเหล่านี้ถูกกระทำ ความรุนแรงด้วยเช่นกัน จึงเสนอแนะให้มีการปรึกษา บำบัด ฟื้นฟู หรือพบนักจิตวิทยา ซึ่งดูราวกับว่าผู้ชายเหล่านี้มีความผิดปกติทางจิต รวมถึงการพยายามเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับความเป็น “ครอบครัวที่ดี” ซึ่งเป็นกับดักที่สำคัญอย่างหนึ่งในการคงรักษาไว้ซึ่งความเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ อันเป็นปัญหาหนึ่งของการวิเคราะห์ผู้หญิง ผู้ชาย ในการศึกษาความรุนแรงในครอบครัว

งานวิจัยอีกเล่มหนึ่งที่น่าสนใจในปี 2544 คือ “ด้วยรักและสันติ ร่วมยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง : รายงานการสัมมนาวิชาการและรณรงค์เพื่อร่วมสร้างรักและสันติในชีวิตคู่” โดย กฤตยา อาชวนิจกุล, อุษา เลิศศรีสันทัต บรรณารักษ์กร ในงานวิจัยนี้มีการกล่าวไว้ว่า ไม่ได้มองผู้ชายว่าเป็นศัตรูของผู้หญิง และมีการนำเสนอให้มีการเก็บข้อมูลจากทางฝ่ายผู้ชายผู้กระทำความรุนแรง รวมถึงการเชิญชวนให้ผู้ชายมาทำงานวิจัยทางด้านนี้ อีกทั้งยังมีการกล่าวถึงการบำบัดผู้ชาย, การลงโทษผู้ชายทางสังคม เป็นต้น ในงานวิจัยนี้กฤตยา อาชวนิจกุลได้ให้ข้อคิดเห็นที่น่าสนใจในเรื่องการให้คำจำกัดความของคำว่า “ครอบครัว” ว่าควรจะต้องหันกลับมาพิจารณากันอีกครั้งว่าครอบครัวคืออะไร? เพราะที่ผ่านมาคำว่าครอบครัวโดยรวมของสังคมมองว่า ครอบครัวที่สมบูรณ์คือ พ่อ แม่ และลูก ด้วยความคิดเช่นนี้ทำให้ผู้หญิงจำนวนมากอดทนอยู่ในสถานการณ์ของความรุนแรงเพื่อต้องการให้สังคมมองว่าเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ ถ้าหากสามารถมีครอบครัวได้ในหลากหลายรูปแบบมากขึ้น อาจทำให้ชีวิตของผู้หญิงหลายคนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น แต่ถ้าหากยังคิดในระบบวิธีคิดแบบเก่า ที่อาจจะทำร้ายผู้หญิงทางอ้อมได้ ซึ่งผู้หญิงเหล่านี้ไม่รู้จะลุกขึ้นมาพูดอย่างไร เพราะสังคมกดเขาไว้ว่าครอบครัวที่ดีคืออะไร

ฉันเชื่อว่าหากการให้คำนิยาม คำจำกัดความของคำว่า ครอบครัว หลากหลายมากขึ้นจะเป็นสิ่งที่ดีในการลดพันธนาการให้กับผู้หญิงจำนวนหนึ่ง ในทางกลับกันฉันอยากแสดงให้เห็นว่าครอบครัวไม่ใช่พื้นที่ของการกดขี่ผู้หญิงเพียงอย่างเดียว หากแต่ผู้ชายก็สามารถถูกกดขี่ได้

เช่นกันและฉันต้องการสะท้อนให้เห็นว่าครอบครัวไม่ใช่พื้นที่ของการกดขี่ หรือพื้นที่ของความไร้ซึ่งอำนาจของผู้หญิงแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นพื้นที่ของโอกาสในการต่อสู้ ต่อรอง ช่างชิงกับอำนาจที่กดทับชีวิตของผู้หญิงที่เลือกเข้ามาอยู่ในสถาบันครอบครัว ซึ่งงานศึกษา วิจัยในสังคมไทยในประเด็นความรุนแรงในครอบครัวนั้นไม่ปรากฏว่ามีทวิเคราะห์ภาพครอบครัวด้วยภาพของความเป็นจริงที่มีหลากหลายมิติ

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ได้นำเสนอให้มีการศึกษามิติของผู้ชายนั้น สามารถพบได้ว่าการศึกษาที่มองความสัมพันธ์แบบแบ่งขั้วตรงข้ามระหว่างผู้หญิง ผู้ชาย ที่เมื่อฝ่ายหนึ่งมีอำนาจ อีกฝ่ายหนึ่งคือผู้ไม่มีอำนาจ โดยการมองว่าในระบบความสัมพันธ์ของทุกสถาบัน ผู้ชายคือผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าผู้หญิงในทุกทาง นอกจากกีดกันความเป็นอื่นแล้ว ยังส่งผลให้มองความสัมพันธ์ของความรุนแรงในครอบครัว ในลักษณะที่มีระนาบเดียว ไม่มีมิติ นั่นคือ ผู้ชายเป็นเพียงผู้กระทำ และผู้หญิงเป็นผู้ถูกกระทำ ซึ่งเป็นการศึกษาความรุนแรงในครอบครัวที่ผิวเผิน และขาดมิติ

การศึกษาผู้ชายในประเด็นความรุนแรงในครอบครัวที่ผ่านมาเป็นเพียงการศึกษาทางด้านปริมาณ ยังขาดแคลนงานศึกษาที่วิพากษ์ถึงระบบอำนาจที่กดทับผู้ชาย ที่แสดงให้เห็นว่าผู้ชายก็สามารถเป็นฝ่ายถูกกระทำ และไร้ซึ่งอำนาจได้เช่นกันจากความสัมพันธ์ในครอบครัวและในระดับโครงสร้างทางสังคม การกล่าวถึงการศึกษานี้ที่ยกมา อยู่ภายใต้กรอบคิดของนักทฤษฎีสตรีนิยมตะวันตกกระแสหลัก ที่ให้ความสำคัญกับความไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย โดยที่มองว่าผู้ชายคือผู้ได้เปรียบ และเป็นผู้ตั้งกฎผลประโยชน์ทั้งชีวิตภายในบ้านและภายนอกบ้าน ในขณะที่ผู้หญิงคือ ผู้ถูกกดขี่ในทุกอณูของชีวิต ด้วยเลนส์การมองเช่นนี้ จึงสามารถสะท้อนให้เห็นถึงวิธีแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของผู้เชี่ยวชาญและผู้เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ดังที่เป็นอยู่นั้นคือ การมองว่าผู้ชายเหล่านี้มีปัญหาทางจิต หรือปัญหาทางบุคลิกภาพ อันนำมาสู่การพยายามเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล เพื่อให้ผู้ชายที่มีปัญหาเหล่านี้กลับเข้ามาอยู่ในครอบครัวและในสังคมได้อย่างปกติสุขเท่านั้น ซึ่งเป็นการแก้ไขที่ตัวบุคคล ซึ่งทำยที่สุดก็ไม่สามารถที่จะเข้าใจ และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประเด็นความรุนแรงในระดับครอบครัวและในระดับสังคมได้เลย

งานศึกษาชิ้นสุดท้ายที่โดดเด่นอย่างยิ่งและมีคุณภาพในแง่ของการสร้างองค์ความรู้จากประสบการณ์ส่วนตัวก็คือ “คำให้การของผู้รอดจากเหตุการณ์ : เสียงที่ถูกละเลยในวาทกรรมแนวสตรีนิยมว่าด้วยความรุนแรงต่อผู้หญิง” โดย โบนิด้า ลอเรนซ์ แปลโดย ไพโรจน์ ภูมิประดิษฐ์ ใน เท่าหลังย่างก้าว : รวมบทความทางวิชาการด้านสตรีศึกษา สนิท สติธิรักษ์ บรรณาธิการ 2542 งานศึกษาชิ้นนี้เป็นงานเขียนประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัวขึ้นบุกเบิกที่น่าสนใจ

มากที่สุดชิ้นหนึ่ง เนื่องจากผู้เขียนคือผู้ประสบเหตุการณ์ความรุนแรงด้วยตัวเอง และได้ร้อยเรียงเรื่องราวจากประสบการณ์ที่ตนเองได้รับจากการเข้ารับการช่วยเหลือของ “ผู้เชี่ยวชาญ” ทางด้านความรุนแรงมาวิพากษ์การทำงานแก้ไขปัญหาลี้ลับในสังคมของตนได้อย่างคมคายยิ่ง

งานศึกษาชิ้นนี้ โบนิต้า เป็นผู้ถ่ายทอดประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของตน แต่มีลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากงานที่กล่าวมาคือ ผู้เขียนเป็นผู้ประสบกับความรุนแรงในครอบครัวด้วยตนเองด้วยความที่ผู้เขียนเป็นลูกผสม เป็นผู้หญิงผิวสีชาวจาก ชนชั้นล่าง ซึ่งเป็นพลเมืองชั้นสองในประเทศที่ตนอยู่ ดังนั้นผู้เขียนจึงมีประสบการณ์ที่น่าสนใจจากการเข้ารับการบำบัดของรัฐ ที่ไม่สามารถช่วยเหลืออะไรเธอได้ เพราะเป็นการนำเอาชุดความคิดของผู้หญิงผิวขาว ชนชั้นกลาง ตะวันตก มาใช้กับชีวิตของเธอ ซึ่งท้ายที่สุดผู้เขียนได้นำประสบการณ์ของตนมาวิพากษ์ทฤษฎีสตรีนิยมตะวันตกที่ละเลย เสียงของผู้หญิงอีกกลุ่มหนึ่งในสังคมที่มีประสบการณ์เฉพาะตนในเรื่องความรุนแรง เพียงเพราะเธอไม่มีความรู้ ไม่ใช่ผู้หญิงผิวขาว ชนชั้นกลาง อีกทั้งไม่ให้ความสำคัญกับผู้ที่มีประสบการณ์ตรงในประเด็นความรุนแรง จึงพยายามนำกรอบการจัดการปัญหาของนักวิชาการ นักสังคมสงเคราะห์ นักบำบัดของผู้หญิงผิวขาว ชนชั้นกลาง มาปฏิบัติกับเธอ ซึ่งทฤษฎีสตรีนิยมตะวันตก เป็นทฤษฎีที่ไม่สามารถนำมาใช้ได้กับประสบการณ์ของเธอ ไม่สามารถนำมาจัดการกับปัญหาและชีวิตของเธอได้ ในที่สุดหลังจากการเข้ารับการช่วยเหลือและล้มเหลวอยู่หลายครั้ง จึงนำมาสู่การวิพากษ์การทำงานของศูนย์ช่วยเหลือผู้ถูกกระทำความรุนแรงในประเทศของตนที่มีต่อพลเมืองชั้นสองด้วยการตระหนักรู้ทางความคิดจากประสบการณ์ของเธอเอง

งานศึกษาของโบนิต้าได้สะท้อนให้เห็นถึงความเปราะบางในการศึกษาประเด็นความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งต้องกระทำด้วยความระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากผู้หญิงในแต่ละวัฒนธรรมต่างก็มีวิธีการในการจัดการกับปัญหากับรูปแบบความรุนแรงในครอบครัวเฉพาะต่อวัฒนธรรมของพวกเขา⁴ ถ้าหากมองในระดับปัจเจกก็สามารถกล่าวได้ว่า ผู้หญิงแต่ละคนต่างก็มีวิธีการในการมอง และรับมือกับปัญหา หรือแก้ปัญหาของตนเองเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม สิ่งที่

⁴Mary Maynard, “Violence Towards Women,” in *Thinking Feminist : Key Concepts in Women’s Studies*, ed. Diane Richardson and Victoria Robinson, (New York : Guilford Press, 1993), p. 101.

น่าสังเกตในงานศึกษา วิจัยประเด็นความรุนแรงในครอบครัวในสังคมไทยคือ การขาดแคลนงานศึกษา วิจัยที่เกิดขึ้นจากการตกลึกทางความคิด วิเคราะห์ของผู้ที่มีประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัว จนก่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้ที่มีลักษณะเฉพาะตัว และสามารถปรับใช้ได้กับสภาพความเป็นจริงในสังคม

จากการทบทวนวรรณกรรมได้แสดงให้เห็นว่า งานศึกษา วิจัยประเด็นความรุนแรงในครอบครัวของสังคมไทยทั้งหมดเกิดขึ้นจาก “คนนอก” ประสบการณ์ ได้แก่ นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทำงานคลุกคลีในแวดวงความรุนแรงในครอบครัวทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชนเท่านั้น ผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายเหล่านี้ได้มองภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในชีวิตของผู้หญิงทุกคนที่เผชิญปรากฏการณ์ดังกล่าวด้วยสายตาของความเหมือนกัน เป็นภาพเดียวกัน ไม่แตกต่างกัน ซึ่งนำมาสู่การอ้างความชอบธรรมในการปฏิบัติการ “ช่วยเหลือ” ผู้หญิงที่ประสบความรุนแรงด้วยกระบวนการ และวิธีการอย่างเป็นขั้นเป็นตอน และปฏิบัติกับผู้หญิงเหล่านั้นด้วยความรู้แบบสากล ที่เป็นหนึ่งเดียวในการแก้ไขปัญหาผู้หญิงกับความรุนแรงแบบเหมารวม การใช้สายตาการมองภาพเหมารวมแบบนี้ ได้ละเลยประสบการณ์เฉพาะในชีวิตครอบครัวของผู้หญิงแต่ละคนไป และมองปัญหาอย่างไม่รอบด้าน ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การศึกษาด้านความรุนแรงในครอบครัวของสังคมไทยถึงทางตัน และทำให้นักวิชาการในประเด็นนี้หยุดนิ่ง อีกทั้งวิธีการศึกษาในกรอบวิธีการศึกษาแบบเดิมที่ไม่เปิดกว้าง ทำให้นักศึกษา วิจัยประเด็นความรุนแรงในครอบครัวไม่มีอะไรแปลกใหม่ ทำทนาย ซึ่งส่งผลให้นักศึกษา วิจัยในประเด็นนี้ไม่ก้าวหน้า เนื่องจากขาดแคลนมุมมองที่หลากหลาย แม้จะมีงานในแนวนี้ออกมามากมาย แต่ก็ยังอยู่ในขั้นบุกเบิก เช่นงานเขียนประสบการณ์ของโบนิต้า อีกทั้งไม่สามารถเข้าใจปัญหาความรุนแรงในครอบครัวได้อย่างแท้จริง อันส่งผลให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างตรงจุด ฉะนั้นฉันผู้ซึ่งเป็นผู้ประสบเหตุการณ์ความรุนแรงในครอบครัว ที่อาจกล่าวได้ว่า ฉันเป็น “คนใน” ประสบการณ์ จึงต้องการริเริ่มเป็นส่วนหนึ่งในการเปิดพื้นที่ให้กับเสียงที่ถูกละเลย และถูกกลืนหายไปกับความรู้อันที่ผู้เชี่ยวชาญนำเสนอ และพูดแทนผู้มีประสบการณ์ ด้วยการนำเสนอประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของฉันที่มีลักษณะเฉพาะ แตกต่าง ไม่เป็นหนึ่งเดียว และไม่เข้าพวกกับความรุนแรงของนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญที่พยายามนำเสนอ มาศึกษาและสร้างเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากผู้มีประสบการณ์ด้วยตัวเอง

กรอบทฤษฎีและวิธีวิทยาในการศึกษา

งานศึกษาความรุนแรงในครอบครัวขึ้นนี้นำกรอบแนวคิดทฤษฎีทางสตรีนิยมมาประยุกต์ใช้ โดยการที่ฉันนำเอาประสบการณ์จริงในชีวิตของตนเองมาศึกษา เพื่อก่อร่างสร้างเป็นองค์ความรู้ โดยมีผู้หญิง (แม่ฉันและตัวฉัน) เป็นศูนย์กลางและเป็น “องค์ประธาน” (subject) ของงานศึกษา อันเป็นแก่นแกน และจุดยืนที่สำคัญของงานทางด้านสตรีศึกษาที่ใช้ในการต่อสู้ทางการเมือง

กรอบทฤษฎีในแนวสตรีนิยมที่นำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เริ่มจากการการแสดงจุดยืนของตนในการสร้างองค์ความรู้ของผู้หญิงที่แตกต่างจากผู้ชาย (ที่ครอบงำกระบวนการสร้างความรู้ในโลกมาเป็นระยะเวลาาน) โดยมีพื้นฐานจากประสบการณ์ส่วนตัว อันเป็นพื้นฐานของการสร้างองค์ความรู้ในลักษณะองค์ประธาน ซึ่งเมื่อผู้หญิงตระหนักถึงความเป็นองค์ประธานแห่งตนแล้ว จะนำมาสู่การสร้างองค์ความรู้ที่อยู่บนพื้นฐานของการเคารพความแตกต่างหลากหลายตามแต่ประสบการณ์ของแต่ละปัจเจกชน

ในขณะที่ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เป็นความรู้ของศาสตร์กระแสหลักที่ปกคลุมโลกแห่งการศึกษา ค้นคว้า วิจัยมาตลอดระยะเวลาในโลกสมัยใหม่ ได้ให้ความสำคัญกับสิ่งที่เรียกว่า วัตถุประสงค์ ความเป็นกลาง และการอ้างอิงบนหลักฐาน โดยที่ผู้เขียนเป็นผู้เชี่ยวชาญที่ไม่มีตัวตนในงานศึกษา เพราะมันไม่สำคัญว่าใครรวบรวมหรือตัดสินใจข้อมูล นอกจากนี้ผู้ศึกษาต้องดึงตัวเองแยกออกมาจากสิ่งที่ตนศึกษา เพื่อประเมินสนามศึกษาและสิ่งที่ถูกศึกษา ที่สำคัญในงานศึกษานั้นผู้เขียนเป็นเพียงผู้ถูกกระทำในการสร้างองค์ความรู้ เนื่องจากผู้เขียนต้องปราศจากซึ่งตัวตน และปราศจากซึ่งความเห็นส่วนตัวในงานเขียน กล่าวคือ ผู้เขียนต้องลบความเป็นองค์ประธานของตนออกจากงานเขียน (ที่ผู้อ่าน-ผู้เขียน-ตัวบท แยกจากกันอย่างเด็ดขาด) ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า สภาวะทางศิลปะของวิทยาศาสตร์ “state-of-the-art” ด้วยสภาวะของการเรียนรู้เช่นนี้จึงนำมาสู่บรรยากาศของการศึกษาที่ให้คุณค่ากับทฤษฎีเหนือเรื่องราว, การคิดวิเคราะห์เหนืออารมณ์อ่อนไหว, ประเด็นการโต้แย้งเหนือความรู้สึก, ความเป็นนามธรรมเหนือเหตุการณ์จริง ศัพท์ทางเทคนิคเฉพาะที่ซับซ้อนเหนือภาษาพูด หรือภาษาเขียนที่ไม่สละสลวยหากแต่เข้าใจได้⁵ ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าสิ่งที่สำคัญที่สุดของการได้มาซึ่งความเป็นเลิศของความถูกต้อง เชื่อถือได้ทาง

⁵Carolyn Ellis and Arthur P. Bochner, “Autoethnography, Personal Narrative, Reflexivity : Researcher as Subject,” in Handbook of Qualitative Research, ed. Yvonna S. Lincoln and Egon G. Guba, (London, UK : Sage Publication, 2000), p.746.

งานวิชาการ หรือการศึกษา จึงเป็นดังที่นักสตรีนิยม เจน ทอมป์คินส์ (Jane Tompkins, 1989) กล่าวไว้คือ การตัดทิ้งซึ่งอารมณ์ ความรู้สึก ความเป็นผู้หญิง และความเป็นส่วนตัว ออกจากกระบวนการสร้างความรู้

ด้วยระเบียบประเพณีปฏิบัติของการสร้างความรู้เช่นนี้ ทำให้ระบบสากลของการสร้างความรู้แบบเดิมถูกวิพากษ์วิจารณ์จากนักสตรีนิยมจำนวนมาก เช่น แพทริเซีย สแปคส์ (Patricia Spacks, 1981, p.16)⁶ ว่าระบบของการสร้างความรู้ที่ผ่านมาเป็นการสร้างความรู้แบบผู้ชาย เป็นการสร้างอำนาจทางความรู้ของผู้ชาย ที่ฝังรากอยู่ใน “วิธีวิทยาแบบสากล” ในการอ้างถึงความแน่นอน และความมั่นใจในความถูกต้องของการเป็นผู้มีอำนาจในการควบคุม ครอบครอง ปริณทลของการสร้างความรู้หลักในสังคม

อย่างไรก็ตามงานเขียนของ ริชาร์ด รอร์ตี (Richard Rorty) ที่มีชื่อว่า *Philosophy and the Mirror of Nature* (1979)⁷ ได้ท้าทายขนบประเพณีในการสร้างความรู้ของศาสตร์กระแสหลักอย่างมากในเรื่องความจริง และความรู้ ซึ่งทำให้ตระหนักได้ว่า ไม่มีงานศึกษาใดที่สร้างขึ้นโดยที่ความรู้ของคนเป็นอิสระจากจิตใจคน ดังนั้นจึงไม่มีงานศึกษาใดที่สามารถกำจัดอิทธิพลของผู้ศึกษาออกจากสิ่งที่ศึกษาได้ ฉะนั้นจึงไม่มีทฤษฎีใด หรือการค้นพบใดที่ปราศจากซึ่งคุณค่าทางความคิดของมนุษย์ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงส่งผลสะท้อนกลับมาที่ตัวผู้ศึกษาว่า ถ้าเช่นนั้นจึงควรหันมาศึกษาตัวตนของผู้ศึกษาเองจากแหล่งกำเนิดของประสบการณ์ส่วนตัวของตน

ในแวดวงวิชาการทางด้านสตรีศึกษาหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) นั้น ได้ให้ความสำคัญ และความใส่ใจในเรื่องอารมณ์ความรู้สึก การหยั่งรู้, ประสบการณ์ส่วนตัว, การสร้างตัวตน และจิตวิญญาณ สิ่งเหล่านี้ช่วยให้ก้าวพ้นเขตแดนที่แยกกันอย่างชัดเจนระหว่างศิลปะ กับวิทยาศาสตร์และยังมุ่งความสนใจไปที่ความแตกต่างหลากหลายมากกว่าความเป็นหนึ่งเดียวและความเหมือน กัน ดังเช่น นักทฤษฎีสตรีนิยมแนววิพากษ์เช่น คลัฟ (Clough, 1994) ฮาร์ดิง (Harding, 1991) ฮาร์สต็อค (Harstock, 1983) และ สมิธ (Smith 1990, 1991) ที่สนับสนุนจุดยืนชายขอบที่เป็นเอกลักษณ์ และความเฉพาะของเหล่าผู้หญิง และจุดยืนการข้ามเขตแดนของนักตัวบท เช่น ตรินมิน ฮาร์ (Trinh 1989, 1992), อัลซาดัว (Anzaldúa, 1987) และรูธ บีฮาร์ (Behar

⁶Mary F. Belenky, Blythe M. Clinchy, Nancy R. Goldberger and Jill M. Tarule, “Connected Teaching,” in *Women’s Ways of Knowing : The Development of Self, Voice and Mind*, (New York : Basic Books Inc., Publishers, 1986), pp.220-221.

⁷Carolyn Ellis and Arthur P.Bochner, “Autoethnography, Personal Narrative, Reflexivity : Researcher as Subject,” in *Handbook of Qualitative Research*, p.747.

1993,1996) ได้เปิดมุมมองทางการเรียนรู้ใหม่ให้กับผู้ศึกษาในการเปิดเผยให้เห็นว่า ความสลับซับซ้อนของเชื้อชาติ ชนชั้น ผิวสี เพศวิถี ฯลฯ ถูกถักทอสู่ความเป็นรูปธรรมได้อย่างไร

ขณะที่นักสตรีนิยมพยายามสร้างอำนาจทางความรู้ที่แตกต่างจากผู้ชาย โดยการสร้างอำนาจทางความรู้ที่อยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์ส่วนตัว และยอมรับว่าความไม่แน่นอนเป็นแนวความคิดที่ให้คุณค่ากับความเป็นส่วนตัว ฉะนั้นจะเห็นว่าการสร้างความรู้จากประสบการณ์ผู้หญิงจึงเป็นแนวทางที่สำคัญของญาณวิทยาสตรีศึกษาในการทำทาย และบ่อนเซาะ (deconstruct) ฐานอำนาจทางความรู้กระแสหลักของผู้ชาย ที่อ้างถึงความจริง ความถูกต้อง ความแน่นอน ความเป็นหนึ่งเดียว ความเป็นสากล มาสู่การสร้างความรู้จากประสบการณ์ส่วนตัวที่มีความเฉพาะที่หลากหลาย ความแตกต่าง และความไม่แน่นอน ซึ่งเป็นวิถีทางของการต่อสู้ในแนวสตรีนิยม ที่จะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกร่วมกัน (Consciousness Raising) ในการแบ่งปันประสบการณ์และตีความจากจุดยืนของความเป็นผู้หญิง โดยมีประสบการณ์ส่วนตัวเป็นเครื่องมือทางการเมือง (Personal is Political) ในการบ่อนเซาะ ให้เห็นถึงอคติ การกดทับ กีดกัน ปิดกั้นทางเพศ ที่แฝงฝังอยู่ในกระบวนการสร้างความรู้ ดังเช่นที่ เคลลี และคณะ (Kelly and others) แสดงให้เห็นว่า ประสบการณ์ ส่วนบุคคลมีอิทธิพลกับความเข้าใจและทรงชนะของคน ประสบการณ์และอัตลักษณ์ เชื่อว่าเท่าเทียมกับการเมืองในฐานะที่เป็นความเข้าใจและการตระหนักรู้อย่างวิพากษ์ ที่ถูกจารึกอยู่ในความทรงจำของบุคคลผ่านรูปแบบของการกดขี่ด้วยข้อสันนิษฐานที่ชัดเจน หรือคลุมเครือ ที่คนที่ไม่มีชีวิตอยู่ในประสบการณ์เช่นนั้นไม่สามารถเข้าถึงความรู้ได้^๖

จากจุดยืนในการพยายามสร้างแหล่งอำนาจทางความรู้ที่แตกต่างกับแหล่งอำนาจของการสร้างความรู้แบบเดิม โดยมีพื้นฐานจากประสบการณ์ส่วนตัวของปัจเจก ที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดที่ให้คุณค่ากับความเป็นส่วนตัว อารมณ์ ความรู้สึก อันเป็นการเปิดพื้นที่สำคัญใน

^๖Liz Kelly, Sheila Burton and Linda Regan, "Researching Women's Lives or Studying Women's Oppression? : Reflections on What Constitutes Feminist Research," in Researching Women's Lives from a Feminist Perspective, ed. Mary Maynard and Jane Purvis, (London Taylor and Francis, 1994), p.169.

การสร้างความรู้ที่มีลักษณะของความเป็นองค์ประฐาน เบลเลนคี และคณะ (Belenky and others, 1986, p.54)⁹ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการสร้างความรู้จากประสบการณ์ของผู้หญิงในแนวสตรีนิยมที่สำคัญที่สุดคือ ผู้ศึกษาความเป็นองค์ประฐาน ไม่เชื่อในเหตุผล การวิเคราะห์ นามธรรม และแม้แต่ภาษาโดยตัวมันเอง เนื่องจากวิธีการเหล่านี้เป็นบริเวณที่แปลกแยกของผู้หญิง ผู้หญิงจึงเลือกที่จะปฏิเสธเหตุผล และทฤษฎี พวกเธอรู้สึกถึงความคลุมเครือ ความอคติที่ยังไม่ได้ทดสอบต่อระบบความคิดที่รู้สึกถึงความไม่เป็นผู้หญิง ความไม่เป็นมนุษย์ และเป็นอันตรายต่อความสามารถในความรู้สึกอีกด้วย ฉะนั้นหลังจากการเริ่มต้นการเรียนรู้เพื่อเป็นองค์ประฐาน ผู้หญิงกลับแปลกแยกจากสิ่งทางวิทยาศาสตร์ต่างๆ

ผู้ศึกษาความเป็นองค์ประฐาน ค้นพบว่า ประสบการณ์ชีวิตของปัจเจกให้มุมมองทางความจริงที่แตกต่างกันไปในแต่ละคน กล่าวคือ เรื่องราวส่วนตัว ประสบการณ์ของแต่ละคนเป็นลักษณะเฉพาะ ไม่มีใครมีสิทธิที่จะพูดแทนคนอื่น หรือตัดสินว่าใครควรจะพูดอะไร “คุณจะต้องลงไปอยู่ในสถานการณ์เพื่อจะรู้ว่า อะไรถูก อะไรผิด คุณไม่สามารถมองไปที่บางคนจากระยะห่าง และพูดว่า คุณควรจะทำนี้ ทำนั้น บางครั้งมันไม่สามารถใช้ได้กับทุกคน”¹⁰

นอกจากนี้ผู้ศึกษาความเป็นองค์ประฐาน ยังเชื่อว่า ความรู้ที่มีค่าที่สุดมาจากประสบการณ์ส่วนตัว ซึ่งสามารถพัฒนากระบวนการในการเพิ่มการเข้าถึงความรู้ของคนอื่น โดยมีหัวใจอยู่ที่ความสามารถในการเห็นใจ และมองคนอื่นด้วยวิธีคิดแบบคนอื่นไม่ใช่วิธีคิดแบบเราเอง กล่าวอีกนัยยะหนึ่งคือ การมองคนอื่นด้วยความเข้าใจ ไม่ใช่การตัดสิน เมื่อผู้หญิงได้เข้ามาสู่

⁹ เบลเลนคี และคณะ อธิบายว่า ความเป็นองค์ประฐาน คือการที่ผู้หญิงได้มาซึ่งการตระหนักรู้ในการมีอยู่ของแหล่งกำเนิดทางความรู้และคุณค่าในตัวเธอเอง ขณะที่เธอเริ่มได้ยินเสียงเล็กๆภายในเธอ เธอจะพบแหล่งกำเนิดของความเข้มแข็ง จุดเปลี่ยนผ่านของการพัฒนาสำคัญๆที่ตามมามีผลกระทบทางอ้อมกับความสัมพันธ์ของเธอ ความคิดเกี่ยวกับตัวตน, ความเคารพในตัวเอง คุณค่าดีและพฤติกรรม การเติบโตขึ้นของผู้หญิงในเรื่องการไว้วางใจในกระบวนการทางสัญชาตญาณ เป็นก้าวที่สำคัญในการปกป้องตัวเอง ความมั่นใจในตัวเอง และการให้ความหมายต่อตัวเอง ผู้หญิงจะกลายเป็นผู้มีอำนาจในตัวเอง และความรู้สึกของการต่อรอง และการควบคุม

¹⁰ Mary F. Belenky and others, “Subjective Knowledge : The Quest for Self,” in *Women's Ways of Knowing : The Development of Self, Voice and Mind*, New York : Basic Books Inc., Publishers, 1986), pp.54-70.

กระบวนการของการเป็นองค์ประธาน เธอเหล่านั้นจะเข้าถึงการตระหนักรู้อย่างเชื่อมโยงกับผู้อื่น และท้ายที่สุดผู้หญิงจะเข้าสู่กระบวนการของการสร้างความรู้จากประสบการณ์ภายในตัวเอง

กระบวนการสร้างความรู้ (Constructed Knowledge) เริ่มจากการพยายามที่จะอ้างถึงตัวตนอีกครั้งหนึ่ง โดยพยายามที่จะรวบรวมความรู้ที่สำคัญทางสัญชาตญาณกับความรู้ที่ได้เรียนรู้จากผู้อื่น เป็นการถักทอมุมมองที่แตกต่าง หลากหลายของความคิดแบบเหตุผล และอารมณ์เข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นการเรียนรู้แบบการปลดปล่อยสิ่งที่อยู่ภายในความคิด จิตใจออกมา และเรียนรู้ เข้าใจถึงสิ่งที่อยู่ภายนอกตัวตน (Let the inside out and the outside in) ลักษณะการเรียนรู้เช่นนี้ เป็นกระบวนการของการแยกแยะชิ้นส่วนของตัวตน และการค้นพบเสียงที่แท้จริงที่เป็นเอกลักษณ์ ในการนำผู้หญิงมาสู่มุมมองทางความคิดแบบนักสร้างความรู้ ความรู้ทุกอย่างถูกสร้าง โดยที่ผู้รู้เป็นส่วนที่ใกล้ชิดกับสิ่งที่ถูกรู้¹¹

ความรุนแรงในชีวิตของผู้หญิงส่วนใหญ่เกิดขึ้นใน “ครอบครัว” สถานที่ส่วนตัวที่ควรจะเป็นพื้นที่ที่ให้ความมั่นคง ปลอดภัยกับชีวิตของพวกเขาเหล่านั้นมากที่สุด แต่ครอบครัวกลับกลายเป็นพื้นที่ที่เกิดการคุกคาม ทำร้ายและเป็นอันตรายต่อชีวิต และจิตใจผู้หญิงมากที่สุดพื้นที่หนึ่ง ดังนั้นประเด็นความรุนแรงในครอบครัว สิ่งที่ต้องนำมาพิจารณาเป็นอันดับแรกคือ ทฤษฎีเรื่องครอบครัว (Family) กับความรุนแรง (Domestic Violence) ซึ่งจะเป็นรากฐานในการทำ ความเข้าใจความรุนแรงในครอบครัวในสังคมไทยได้อย่างดียิ่งขึ้น

ครอบครัวเป็นพื้นที่ที่ก่อกำเนิดผู้หญิง แต่ขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยความหมายทางชีวิตส่วนตัว ครอบครัวในสังคมสมัยใหม่เป็นหน่วยย่อยพื้นฐานทางชุมชนที่สนับสนุน ปกป้องความเป็นครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) ที่ประกอบไปด้วย ผู้ชาย ผู้หญิงที่แต่งงานกัน และมีชีวิตอยู่ด้วยกันพร้อมกับลูกของตน รวบรวมว่าครอบครัวเดี่ยวเป็นโครงสร้างที่เป็นธรรมชาติและหลีกเลี่ยงไม่ได้ ครอบครัวเป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่สุดในสังคมที่ทำให้ผู้หญิงเป็นทาสในบ้าน จากการแต่งงานและเปลี่ยนสถานะมาสู่การเป็น เมีย, แม่, คนดูแล ซึ่งถูกปกครอง และควบคุมโดยผู้ชาย

นักสตรีนิยมกระแสหลัก (ผู้หญิงผิวขาว ตะวันตก) ทำทนายครอบครัวอุดมคติทางวัฒนธรรม ในฐานะที่เป็น “ที่พักพิงในโลกอันแสนสงบสุขในโลกที่ไร้ซึ่งจิตใจ” (Peaceful haven in a heartless world) โดยมองว่าครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมที่เป็นสื่อกลางระหว่างการกดขี่ที่ระดับสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของคู่รักผู้ใหญ่ที่มีความใกล้ชิดเข้าด้วยกัน และโต้เถียงว่าการทำร้าย ทูบตีภรรยา ไม่ใช่เป็นเพียงแค่ปรากฏการณ์เบี่ยงเบน หรือพบเห็นได้ยากที่

¹¹ Ibid., p.137.

เป็นผลมาจากครอบครัวที่แตกร้าง หากแต่การทำร้ายร่างกาย ทบตีภรรยาเป็นมิติหนึ่งอันแสนธรรมดาที่สามารถทำนายได้ของชีวิตครอบครัวปกติ ในฐานะที่มันถูกสร้างขึ้นมาในสังคมนักทฤษฎีสตรีนิยมกระแสหลักได้เถียงอย่างรุนแรงว่า การทำร้าย ทบตีภรรยาเกี่ยวข้องกับใกล้ชิดกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่ก่อให้เกิดการโดดเดี่ยวของครอบครัวเดียวในสังคมทุนนิยม ที่นำไปสู่การแบ่งของพื้นที่สาธารณะ หรือพื้นที่นอกบ้าน / พื้นที่ส่วนตัว หรือ พื้นที่ในบ้าน ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงการแบ่งหน้าที่กันภายในครอบครัว การกำหนดบทบาท และการเป็นผู้เชี่ยวชาญในบทบาทที่ “เหมาะสม” ของทั้งผู้หญิง และผู้ชายในครอบครัว ก่อให้เกิดความคาดหวังของสังคมเกี่ยวกับความเป็นชายและความเป็นหญิง เช่น ผู้หญิงมีบทบาทหลักในบ้านในการผลิตลูก ดูแลสมาชิกในครอบครัว ในขณะที่ผู้ชาย มีบทบาทหลักในพื้นที่นอกบ้านในการหาเลี้ยงครอบครัว ซึ่งงานของผู้หญิงในพื้นที่ส่วนตัวนั้นไม่ถูกให้คุณค่า และไม่ถูกนับว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบการผลิตและแรงงานในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เพราะงานบ้านไม่ใช่งานที่สามารถแลกเปลี่ยนเป็นเงินตราได้ ดังนั้นแม่บ้านจึงไม่มีบทบาทของผู้ผลิต เป็นเพียงผู้สนับสนุนการผลิตของผู้ชายเท่านั้น รวมทั้งสถานะของภรรยาที่ผูกมัดอยู่กับกฎหมายและศีลธรรม¹²

นอกจากนี้นักสตรีนิยมกระแสหลักได้อธิบายความรุนแรงที่เกิดขึ้นในชีวิตผู้หญิงสองระดับคือ ความรุนแรงส่วนบุคคล (personal violence) และความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (structural violence) กล่าวคือ ความรุนแรงส่วนบุคคลเป็นความรุนแรงที่มองเห็นได้ชัด มีผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ เช่น การทำร้าย ทบตีภรรยา และความรุนแรงเชิงโครงสร้าง เป็นความรุนแรงที่เกิดจากสภาพความเป็นจริงของสังคมที่เชื่อมโยงกับฐานคติและระบบการให้คุณค่าในสังคมนั้นๆ โดยที่ความรุนแรงเชิงโครงสร้างนี้เป็นปรากฏการณ์ที่ต่อเนื่อง ยาวนาน จนกระทั่งคนในสังคมเกิดความเคยชิน เป็นความรุนแรงในลักษณะของการซึมซับ ครอบงำมากกว่าการบังคับ โดยมีกลไกสำคัญที่ทำให้ความรุนแรงดังกล่าวยังคงอยู่คือ กระบวนการขัดเกลาทางสังคมผ่านสถาบันต่างๆ เช่น บทบาทที่ดีของความเป็นผู้ชาย, ความเป็นผู้หญิง ฯลฯ ซึ่งทำให้ผู้หญิงยอมรับการกำหนดบทบาทเพศ ซึมซับความไม่เท่าเทียมระหว่างหญิงชายเข้าไปในตัวเองอย่างไม่ตระหนักรู้¹³

ดังนั้นงานทางสตรีนิยมกระแสหลักเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัวจึงมีมุมมองที่ว่าครอบครัวเป็นสถาบันที่ใกล้ชิดผู้หญิงมากที่สุด แต่ในขณะเดียวกันก็กดขี่ผู้หญิงมากที่สุดเช่นกัน

¹² Michele Bograd, “What are Feminist Perspectives on Wife Abuse?” in *Women’s Studies : A Reader*, ed. Sue Faulkner and Stevi Jackson, (Cambridge : University Press, 1993), p.197.

¹³ Ibid., p.198.

เนื่องจากครอบครัวเป็นความคาดหวังของสังคมเกี่ยวกับความเป็นชายและความเป็นหญิง และเป็นหน่วยพื้นฐานของการหล่อหลอม ชัดเจนเฉพาะสถานะ เช่น ทัศนคติต่อความรัก เพศสถานะ การแต่งงาน ล้วนเป็นสิ่งที่ได้รับอิทธิพลจากเพศสถานะทั้งสิ้น และครอบครัวก็เป็นสถานที่ที่สร้าง และรักษาอำนาจของผู้ชายให้ดำรงอยู่ในสังคม อันเป็นสถาบันที่เชื่อมโยงการกดขี่ระดับสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างสามี ภรรยาเข้าด้วยกัน จึงนำมาสู่มุมมองที่ว่าครอบครัวไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ใน จักรวาลที่เป็นอิสระและไม่มีการเปลี่ยนแปลง หน้าที่ โครงสร้าง และกระบวนการของครอบครัว ต้องถูกตรวจสอบในบริบททางประวัติศาสตร์สังคม นักสตรีนิยมกระแสหลักที่ศึกษา วิจัยเกี่ยวกับการทำร้ายภรรยา กับโครงสร้างของชีวิตครอบครัวในปัจจุบันได้ลากความเชื่อมโยงระหว่าง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงกับทฤษฎีระหว่างบุคคลและการเมือง ซึ่งนำไปสู่การเข้าใจของการทำร้าย ว่าการทำร้ายภรรยาไม่ใช่แค่เรื่องส่วนตัว แต่เป็นเรื่องทางสังคม

แต่ทว่า ครอบครัวในคำนิยามของนักสตรีนิยมผิวสีอย่างเช่น เบล ฮุกส์ (bell hooks) กลับมองตรงข้ามกับนักสตรีนิยมกระแสหลัก โดยมองว่าครอบครัวคือสถานที่หลบภัย และเป็นที่พักพิงของผู้หญิงผิวสีที่ต้องออกไปเผชิญการกดขี่ จากสังคมภายนอกที่เหยียดเพศ (sexism) เหยียดผิว (racism) และเหยียดชนชั้น (classism) ในสังคมตะวันตก แม้ว่าในความเป็นครอบครัว ผู้หญิงผิวสีต้องเผชิญกับความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้นได้ หากแต่ครอบครัวยังคงเป็นสถานที่เดียวที่ทำให้ “ตัวตน” ของพวกเธอดำรงอยู่ได้อย่างปลอดภัย และเป็นสถานที่ที่ทำให้เธอรู้สึกมีพลังและมีคุณค่าในการออกไปต่อสู้กับโลกภายนอกเพียงลำพัง

ที่สำคัญการเรียนรู้จากประสบการณ์ในครอบครัวของฉันทำให้ฉันเห็นมุมมองของ ความเป็นครอบครัวที่แตกต่าง ฉันได้ตระหนักถึงการกดทับครอบครัวที่แตกต่างจากครอบครัวที่ดีที่ รัฐพยายามนำเสนอ รวมถึงฉันมองพื้นที่ครอบครัวในลักษณะของการผสมผสานกันของความ ชัดแย้ง ฉันไม่ได้มองพื้นที่ครอบครัวในฐานะที่มันเป็นเพียงพื้นที่กดขี่ผู้หญิงอย่างเบ็ดเสร็จ หรือเป็น พื้นที่ที่มั่นคง ปลอดภัยสำหรับผู้หญิงที่สุด แต่ครอบครัวสำหรับฉันคือ พื้นที่สีเทา ที่ความรุนแรง การกดขี่ และความมั่นคง ปลอดภัย สามารถผสมกลมกลืนกันอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์แห่งอำนาจ ในสถาบันครอบครัว ที่ซึ่งสมาชิกทุกคนต่างก็มีสิทธิ์ในการต่อรอง ช้วงชิงอำนาจ อำนาจไม่ได้อยู่ใน มือผู้ชายอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด

ปัจจัยที่เป็นตัวจักรสำคัญของความรุนแรงในครอบครัวที่ไม่ควรละเลยที่จะศึกษา ก็คือ ทฤษฎีความเป็นชาย (Masculinity) ประเด็นนี้ได้ก่อให้เกิดการโต้เถียงที่น่าสนใจในงานศึกษา วิจัย ของนักสตรีนิยมคือ การละเลยการเรียนรู้ผู้ชาย และความเป็นชาย เนื่องจากการเรียนรู้ชีวิตผู้หญิง ในฐานะที่เป็นหนทางทางสตรีนิยมเพียงอย่างเดียวไม่สามารถไขข้อข้องใจทุกอย่างที่อยากจะรู้ได้

ดังนั้นในงานศึกษาชิ้นนี้จึงสนใจนำเสนอประเด็นเรื่องความเป็นชายของพ่อฉัน ผ่านคำบอกเล่าของแม่ฉันเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นชายของพ่อผ่านการตีความจากคำพูด และการแสดงออก การกระทำ (performance) ที่เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัว เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ความรุนแรงในครอบครัวได้อย่างรอบด้านมากขึ้น

คำกล่าวของซีโมน เดอ โบวัวร์ (Simone de Beauvoir) ที่เป็นที่โด่งดังจากหนังสือเรื่องเพศที่สอง The Second Sex ที่ว่า “เราไม่ได้เกิดมาเป็นผู้หญิง แต่เราถูกทำให้กลายเป็นผู้หญิง” ได้จุดประกายการถกเถียงกันในหมู่นักสตรีนิยมจำนวนมาก ในเรื่องการประกอบสร้างทางสังคม และ เพศสถานะ และได้สร้างกระแสทางการเมืองที่สำคัญ ที่ส่งต่อความคิดดังกล่าวว่า ความเป็นผู้หญิง (femininity) เป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคม แม้นักสตรีนิยมจะมองว่าในสังคมปัจจุบันนี้เป็นสังคมแห่งความไม่เท่าเทียมกัน เป็นสังคมปิตาธิปไตย ที่ผู้ชายเป็นผู้นำ เป็นผู้ครอบครองอำนาจทุกอย่างในทุกสถาบันทางสังคม แม้ว่าผู้ชายจะเป็นผู้ได้เปรียบและครอบครองอำนาจในสังคม ผู้หญิงเป็นผู้ถูกกระทำ ถูกกดขี่ ถูกครอบงำ หากมองย้อนกลับไปว่าผู้หญิงเป็นผลผลิตของการประกอบสร้างทางสังคมแล้ว ผู้ชายเองก็เป็นผลผลิตของการประกอบสร้างทางสังคมเช่นเดียวกัน แม้ว่าสังคมที่ดำรงอยู่จะเป็นสังคมที่ให้อำนาจและอภิสิทธิ์มากมายกับความเป็นผู้ชาย แต่ความเป็นผู้ชายก็สามารถกดขี่ กดดันผู้ชายภายใต้บทบาทของความเป็นชาย พ่อ และสามีได้เช่นเดียวกับผู้หญิงที่ถูกกดขี่จากความเป็นผู้หญิง แม่ และเมีย นอกจากนี้ผู้ชายด้วยกันเองก็สามารถกดขี่ กดดันกันเองภายใต้เงื่อนไขทางชนชั้น สีผิว เชื้อชาติ เป็นต้น

ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และสังคมอุตสาหกรรม ส่งผลให้บทบาทของผู้หญิงและผู้ชายเปลี่ยนไป จากการที่ผู้ชายเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวแต่เพียงผู้เดียว ผู้หญิงทำหน้าที่ดูแลบ้านและสมาชิกในบ้าน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้ผู้หญิงต้องก้าวออกมาสู่ตลาดแรงงานมากขึ้น อันเป็นก้าวสำคัญในการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่สาธารณะที่ผู้ชายเคยเป็นผู้ยึดครองแต่เพียงผู้เดียว แม้ว่าการก้าวออกมาสู่พื้นที่สาธารณะของผู้หญิงสมัยใหม่จะถูกวิพากษ์จากนักสตรีนิยมตะวันตกว่าทำให้ผู้หญิงต้องเหนื่อยเป็นสองเท่าจากการที่ต้องตรากตรำทำงานทั้งนอกบ้านและต้องกลับมารับผิดชอบงานในบ้านอีก (double standard) หากแต่สิ่งที่น่าสนใจคือ การรณรงค์สนับสนุนให้ผู้ชายกลับเข้าสู่พื้นที่ภายในบ้านมากขึ้น เพื่อถ่วงดุลอำนาจกับผู้หญิงที่ขยายพื้นที่ในการต่อรองทางอำนาจที่เพิ่มมากขึ้นในสังคมภายนอก จากการที่ผู้ชายต้องสูญเสียพื้นที่สาธารณะให้กับการก้าวออกมาทำงานของผู้หญิง การที่ผู้ชายต้องกลับเข้ามามีตำแหน่งแห่งที่ในบ้านมากขึ้นก่อให้เกิดความกดดันอย่างมหาศาลต่อความเป็นผู้ชาย เช่น ความกดดันภายใต้ความสัมพันธ์, การสื่อสารความรู้สึกลึกซึ้ง, การทำงานบ้าน, การเลี้ยงดูเด็ก, การจัดการกับ

อารมณ์รุนแรงและก้าวร้าว สิ่งเหล่านี้ได้สั่นคลอนอุดมคติของความเป็นชายในสังคมปัจจุบัน ซึ่งโรนัลด์ เอฟ ลีเวนท์ (Ronald F. Levant) กล่าวว่าสภาวะเช่นนี้กลายเป็นวิกฤตการณ์ของความเป็นชายในสังคมปัจจุบัน (Masculinity Crisis)¹⁴

จากประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัวฉัน สิ่งที่ได้ค้นพบคือ การมองความรุนแรงในครอบครัวด้วยลักษณะการแบ่งแบบชั่วคราวข้าม เช่น ผู้ชาย-ผู้หญิง, มีอำนาจ-ไม่มีอำนาจ, แข็งแรง-อ่อนแอ, มีเหตุผล-ใช้อารมณ์ ฯลฯ ไม่สามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวได้อย่างเพียงพอ อีกทั้งยังทำให้ละเลยความเป็นไปได้ของการมองผู้ชายในลักษณะที่ไร้อำนาจ ถูกกดขี่ภายใต้ความสัมพันธ์ในครอบครัว ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่มีความรุนแรงในครอบครัวในสังคมไทยถูกวิเคราะห์ด้วยเลนส์ที่มีเพียงมิติเดียว

วิธีวิทยาทางสตรีนิยมที่นำมาใช้ในงานศึกษาความรุนแรงในครอบครัวของฉันคือ เรื่องเล่าแนวอัตชีวประวัติ (Autobiography) ซึ่งใช้การดำเนินเรื่องแบบเรื่องเล่าเป็นตัวดำเนินเรื่องผ่านประสบการณ์ของแม่ฉันและตัวฉันเอง งานเขียนแนวอัตชีวประวัติในทางสตรีนิยม จัดได้ว่าเป็นแนวเขียนเชิงสร้างสรรค์ที่มีความเป็นตัวของตัวเอง และปลุกเร้าทางการเมือง ตรงที่ก่อให้เกิดความเป็นองค์ประธาน ที่เข้ามาแทนที่ความเป็นองค์ประธานแบบสากลที่คงที่ ไม่เปลี่ยนแปลง ชัดเจน ตรวจสอบได้ เจกเช่นเดียวกับความเป็นองค์ประธานแบบผู้ชาย งานเขียนเชิงอัตชีวประวัติแบบผู้หญิงนี้ แตกต่างอย่างมากจากองค์ประธานแบบสากล (แบบผู้ชาย) การที่ผู้หญิงไม่นิยามความเป็นองค์ประธานของตนเช่นนี้ จึงส่งผลให้งานเขียนแนวอัตชีวประวัติแบบผู้หญิงหาตำแหน่งแห่งที่ของความเป็นองค์ประธานแบบทางเลือก และสร้างวิธีการเขียนใหม่ในการนำเสนอตัวตน

นักสตรีนิยมและคนชายขอบจำนวนมาก นำเรื่องเล่ามาใช้เป็นกลยุทธ์สำคัญในการต่อสู้ แง่ชิงอำนาจทางการเมือง กล่าวคือ การที่ผู้เล่านำประสบการณ์ของตนเองมาเล่า นั่นทำให้ผู้เล่ามีอำนาจในการต่อรอง เนื่องจากเล่าเรื่องของตนเองที่เป็นเรื่องจริง ไม่มีใครรู้ดีไปกว่าผู้เล่า และเรื่องเล่าเป็นสิ่งที่อยู่ในชีวิตประจำวัน ที่เราใช้ได้ทุกวัน นอกจากนี้การเล่าเรื่องยังทำให้ผู้เล่าอยู่ในฐานะองค์ประธาน ที่ไม่สามารถแยกอารมณ์ ความรู้สึก ทัศนคติออกจากสิ่งที่เล่า ซึ่งเป็นเสน่ห์ในงานทางด้านสตรีศึกษา ขณะเดียวกันเรื่องเล่าได้กระตุ้น และสร้างตัวบทแห่งการสนทนาที่

¹⁴Ronald F. Levant, "Men and Masculinity," Encyclopedia of Women and Gender : Sex Similarities and Differences and the Impact of Society on Gender Vol. Two (L-Z), (2001):718.

แสดงถึงความเป็นมนุษย์ ในกระบวนการของการสร้างต่อรองและการแสดงความหมายในโลกของผู้อ่าน¹⁵

เรื่องเล่าเป็นมากกว่ากระจกส่องเหตุการณ์ต่างๆในชีวิตธรรมดา แต่มันถูกปลูกฝังไว้ในเรื่องทางเวลา, ภูมิศาสตร์, การเมือง, วัฒนธรรม, สังคม ทั้งหมดที่ก่อให้เกิดรูปแบบของการเล่า ซึ่งจริงๆแล้วมันได้ต่อระบบที่พวกเขาให้กำเนิด และเปิดเผยกลไกการทำงานของมัน ดังนั้นเรื่องราวต่างๆของชีวิตทำให้นักวิทยาศาสตร์ทางสังคมเห็นมุมมองของปัจเจก และสังคมภายในที่ซึ่งผู้เล่าแสดงชีวิตของพวกเขาเอง¹⁶

นอกจากนี้เรื่องเล่าแม้จะดูเหมือนเป็นการย้อนกลับไปหาอดีต หรือเป็นเรื่องเกี่ยวกับอดีตที่ไม่ใช่อดีตโดยตัวมันเอง เนื่องจากความสำคัญของเรื่องเล่ากลับอยู่ที่ปัจจุบัน หรือ กล่าวอีกนัยยะหนึ่งเป็น อดีตที่มีชีวิต (living past) เป็นอดีตที่สำคัญกับปัจจุบัน เราเล่าเรื่องเมื่อมีความจำเป็นที่จะต้องเล่า และสิ่งที่สำคัญของเรื่องเล่าคือ เล่าเรื่องเพื่อจุดมุ่งหมายอะไร ดังนั้นเรื่องเล่าจึงมีความสำคัญตรงผลที่เกิดขึ้น หรือประโยชน์ที่นำมาใช้ ด้วยเหตุนี้การเล่าเรื่องจึงไม่ได้มีความสำคัญที่ความถูกต้อง สมจริงของข้อมูล ที่สำคัญที่สุดคือ การเล่าเรื่องเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้ทางวาทกรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะเป็นการเล่าจากมุมมองของคนๆหนึ่ง ซึ่งเป็นการอ้างสิทธิในเรื่องๆหนึ่ง ที่สามารถนำมาสู่การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ¹⁷

เรื่องเล่าจำนวนมหาศาลที่เน้นและให้ความสำคัญกับ การกลับคืนสู่ร่างกาย (recovering body) ซึ่งเป็นกระบวนการของการลดความเป็นเหยื่อของประธาน (devictimize) และคนอื่นๆที่เหมือนพวกเขา หน้าที่หลักคือ การยืนยันและนำความเป็นมนุษย์กลับคืนสู่ประสบการณ์นั้นๆเพื่อเป็นพยานให้กับความหมายของการมีชีวิตอยู่จากประสบการณ์ที่โหดร้ายในชีวิต ซึ่งเป็นหนทางที่สำคัญของการเพิ่มการต่อรอง ผ่านคำให้การ (Personal Narratives Group, 1969, p.9)¹⁸

¹⁵Carolyn Ellis and Arthur P. Bochner, "Autoethnography, Personal Narrative, Reflexivity : Researcher as Subject," in Handbook of Qualitative Research, pp. 744-746.

¹⁶Lee H. Bowker, ed. "Engendering Violent Men, Oral History of Military Masculinity," in Masculinities and Violence : Research on Men and Masculinities, (Sage Publications, 1998), p. 198.

¹⁷Carolyn Ellis and Arthur P. Bochner, "Autoethnography, Personal Narrative, Reflexivity : Researcher as Subject," in Handbook of Qualitative Research, pp. 744-746.

¹⁸Ibid., p.749.

การใช้ชีวิตวิทยาแบบ เรื่องเล่าแนวอัตชีวประวัติในงานศึกษาความรุนแรงในครอบครัวนั้น เนื่องจาก “ฉัน” เป็น ผู้ประสบเหตุการณ์ความรุนแรงด้วยตัวฉันเอง และแม้ฉันไม่ได้รับความรุนแรงโดยตรง แต่ฉันมีส่วนรับรู้ ร่วมแบ่งปันความเสียใจ และได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นมาตลอดระยะเวลาที่มากกว่า 23 ปี ดังนั้นฉันในฐานะพยานผู้รู้เห็นเหตุการณ์ และเป็นเหยื่อที่ไม่มีตัวตนในวงโศกของเจ็บปวด สะเทือนใจที่เกิดขึ้นในชีวิตของแม่ฉันมาตลอดเวลา จึงขออ้างสิทธิ์ที่จะใช้อำนาจนี้ในการเป็นผู้เล่าเรื่อง

งานศึกษาชิ้นนี้เป็นการย้อนรำลึก และรื้อฟื้นความทรงจำที่เจ็บปวด (traumatic memory) ของฉันขึ้นมาใหม่อีกครั้ง เพื่อบอกเล่าเรื่องราว ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในครอบครัวเล็กๆ ในมุมหนึ่งของสังคมไทยด้วยปากคำ ของผู้ประสบเหตุการณ์จริง การเปิดเผยเรื่องราวความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวฉัน ไม่ใช่วิธีการของการแก้แค้น หรือป่าวประกาศให้ใครมาเห็นใจ หรือสงสาร ในสิ่งที่ฉันและแม่ฉันต้องเผชิญ หากแต่ต้องการให้งานศึกษาเล็กๆ ชิ้นนี้เปิดพื้นที่ให้กับเสียงสะท้อนเสียงเล็กๆ ให้สังคมไทยได้ตระหนักว่า เรื่องความรุนแรงในครอบครัวไม่ใช่เรื่องน่าอาย ต้องปกปิดจนพูดไม่ได้ หรือเห็นว่าเป็นเรื่องปกติ ธรรมดา ที่เป็นเรื่องชินชาในสังคมไทย ฉันต้องการเปลี่ยนเสียงเงียบ ให้กลายเป็นคำพูด โดยผ่านกระบวนการเขียน การตีความ และการให้ความหมาย กับประสบการณ์ความรุนแรงที่ฉันและแม่ได้ประสบในครอบครัวด้วยตัวของฉัน ที่เป็นผู้ประสบเหตุจริง ไม่ใช่จากปากคำของผู้รู้ นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านความรุนแรงทั้งจากภาครัฐบาลและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง ที่ประสบการณ์ของผู้หญิงเป็นแค่เพียงข้อมูลที่ใช้เป็นกรณีศึกษา ดังเช่นที่โบนิต้า กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า “มักไม่ค่อยมีใครมองว่าผู้หญิงที่เคยถูกสามีทำร้ายเป็น ผลผลิตที่เปี่ยมด้วยความรู้จากเส้นทางชีวิตของเธอเอง แม้นักวิจัยแนวสตรีนิยมบางคนกำลังพยายามหันเหกระบวนการวิจัยไปสู่ทิศทางใหม่ๆ แต่ประสบการณ์ของผู้รอดจากเหตุการณ์โดยส่วนใหญ่ก็ยังคงถูกมองว่าเป็นแค่วัตถุดิบสำหรับโรงงานทางวิชาการ”¹⁹

ฉันไม่ได้ต้องการเป็นเพียงแค่หนึ่งในกรณีศึกษาของนักวิชาการ ฉันไม่ได้ต้องการเพียงแค่บอกเล่าเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้น ฉันต้องการสะท้อนให้ผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายเห็นว่า ผู้ประสบความรุนแรงเป็นได้มากกว่ากรณีศึกษา หรือมากกว่าผู้บอกเล่าประสบการณ์ และต้องการแสดงให้เห็นว่าในประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัวนั้น มีอีกหลายมิติที่น่าศึกษา ค้นคว้ามาก

¹⁹โบนิต้า ลอเรนซ์, “คำให้การของผู้รอดจากเหตุการณ์: เสียงที่ถูกกลืนในวาทกรรมแนวสตรีนิยมว่าด้วยความรุนแรงต่อผู้หญิง,” ไพโรจน์ ภูมิประดิษฐ์ (แปล) ใน ท่าหลังย่างก้าว: รวบรวมบทความทางวิชาการด้านสตรีศึกษา, สนิท ลิขิตวิรัช (บรรณาธิการ), (กรุงเทพมหานคร: โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542), น. 1-53.

ไปกว่าสาเหตุ ปัจจัย การดำรงอยู่ของความรุนแรง, แนวคิดเรื่องความรุนแรง, วัฏจักรของความรุนแรง, การตัดสินใจออกจากปัญหา ฯลฯ และที่สำคัญที่สุดคือ ฉันต้องการกลับไปตีความและให้ความใหม่กับประสบการณ์ของฉันและแม่ ที่ไม่มีใครหรืองานวิจัย ศึกษาเล่มไหน รู้ดีไปกว่าตัวฉัน ในกระบวนการของการสร้างประสบการณ์ให้เป็นความรู้เท่านั้นเอง ดังคำกล่าวตอนหนึ่งของ ยศ สันตสมบัติที่ว่า “ประสบการณ์ชีวิตเป็นเรื่องส่วนตัวที่เรารับรู้ได้ด้วยตนเองเราไม่มีทางรับรู้ประสบการณ์ของผู้อื่นได้โดยสมบูรณ์ไม่ว่าเราจะรู้จัก สนิทสนม และซักถามบุคคลนั้นเป็นเวลาเนิ่นนานสักเพียงใด...”²⁰

ในขณะที่ฉันทำงานชิ้นนี้นั้น ฉันคิดว่าเป็นเรื่องที่ไม่ยากเย็นเกินไปที่จะทำเรื่องราวของตัวเองเป็นงานศึกษา เพราะเป็นประสบการณ์ส่วนตัวของฉันและแม่ แต่ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นนั้นกลับตรงข้ามกับสิ่งที่ฉันคิดอย่างสิ้นเชิง เนื่องจากการกลับไปทบทวน ศึกษาประสบการณ์ชีวิตในเรื่องความรุนแรงในครอบครัวของฉันนั้น เปรียบเหมือนกับเป็นการกรีดบาดแผลที่แห่งสนิทให้เปิดออกอีกครั้ง เนื่องจากมันเป็น “ความทรงจำที่มีชีวิต” บนความเจ็บปวดของสมาชิกทุกคนในครอบครัว แม้เรื่องราวที่เจ็บปวดต่างๆจะกลายเป็นอดีตไปแล้วก็ตาม แต่มันได้ทิ้งตะกอนแห่งความทรงจำที่ยังคงสร้างและสื่อสารกับชีวิตปัจจุบันของพวกเขา การศึกษาประสบการณ์ชิ้นนี้ของฉันด้วยวิธีการเล่าเรื่องได้นำฉันย้อนกลับไปสู่แต่ละก้าวแห่งการเจริญเติบโตทางความคิด และตัวตนของฉันที่ต้องแลกมาด้วยน้ำตา และความไม่เข้าใจ แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การได้กลับไปรักษาเยียวยาตัวตนที่บาดเจ็บในอดีตที่ยังคงเป็นเงาแฝงอยู่ลึกๆภายในตัวตนปัจจุบันของฉันอีกครั้งหนึ่ง ฉันก็ได้แต่หวังว่า ในระหว่างทางของการศึกษาครั้งนี้จะทำให้แผลที่เปิดออกอีกครั้งได้ปิดลง และแห่งสนิทในที่สุด จนกลายเป็นเพียงรอยแผลเป็นที่จางลงกว่ารอยเดิม ซึ่ง เบล ฮุคส์ ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของเรื่องเล่า ไว้ได้อย่างลึกซึ้ง ดังนี้ “การเขียนเรื่องเล่าอัตชีวประวัติ ทำให้ฉันสามารถที่จะมองผ่านอดีตด้วยมุมมองที่แตกต่างและใช้ความรู้ในฐานะที่มันเป็นวิถีทางของการเติบโตทางตัวตนและการเปลี่ยนแปลงในทางปฏิบัติ การระลึกถึงคือส่วนหนึ่งของวัฏจักรการ

²⁰ยศ สันตสมบัติ, “มานุษยวิทยาไทยกับงานวิจัยภาคสนาม,” ใน คนใน : ประสบการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย, ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล (บรรณาธิการ), (กรุงเทพ : ไอเอส พรินติ้งเฮ้าส์, 2545), น. 81.

รวมตัวกันใหม่ของสิ่งที่แตกละเอียดเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยในใจฉัน นั่นคือสิ่งที่เรื่องเล่าได้ทำมันขึ้นมาอีกครั้ง”²¹

งานศึกษาชิ้นนี้ของฉันเป็นงานที่ทำทายเป็นอย่างมากทางด้านความรู้สึก ในการที่ต้องระมัดระวังทางด้านจิตใจอย่างสูง เพราะประเด็นความรุนแรงในครอบครัวเป็นประเด็นที่ไปเกี่ยวข้องกับสมาชิกในครอบครัว และสถาบันต่างๆอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากสำหรับสมาชิกในครอบครัวบางคนยังต้องการให้ปกปิดเรื่องนี้ให้เป็นความลับที่ดำมืด และเป็นเสียงเงียบที่ยังคงเป็นความลับของคนในครอบครัวต่อไป หรือต้องการทำให้เรื่องดังกล่าวจบลงราวกับว่ามันไม่เคยเกิดขึ้นหรือมีอยู่ แม้ว่ามันจะเป็นอดีตไปแล้วก็ตาม อย่างไรก็ตามสำหรับฉันไม่ว่าเวลาจะผ่านไปเนิ่นนานเพียงใด ฉันยังคงต้องดิ้นรนอยู่กับความลับ และบาดแผลที่ยังคงฝังลึกอยู่ในจิตใจฉัน เวลาไม่สามารถทำหน้าที่ของมันด้วยการทำให้บางสิ่งลางเลือนไปได้ ดังนั้นการปล่อยให้เวลาทำงานของมันไปจึงไม่ใช่คำตอบที่ดีที่สุด

ขอบเขตและวิธีการวิจัย

ขอบเขตและวิธีการวิจัยของงานศึกษาชิ้นนี้ ผู้เขียนใช้ประสบการณ์ของตัวเอง และประสบการณ์ของแม่ รวมทั้งบทสนทนาโต้ตอบกันภายในระยะกว่า 29 ปีที่เกิดขึ้น มาเรียงร้อยเป็นข้อมูล และสร้างความรู้จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นตลอดระยะเวลากว่า 23 ปี ของความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัว ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าผู้เขียนใช้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดภายในครอบครัวของผู้เขียนเป็นสนามศึกษา (field work) ในการสำรวจ วิเคราะห์ข้อมูลที่ผู้เขียนได้รับรู้มาตลอดชีวิต

ในงานศึกษาชิ้นนี้ ผู้เขียนได้แบ่งงานออกเป็นสี่ส่วนดังนี้ คือ

1) การกล่าวถึงบทบาท, หน้าที่ของสถาบันครอบครัว และความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสมาชิกภายในครอบครัว โดยใช้ครอบครัวของผู้เขียนเป็นสนามในการศึกษา วิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสถาบันที่เล็กที่สุดในสังคม หากแต่ทรงพลังที่สุดในการกล่อมเกลา และหล่อหลอมความเป็นเพศสถานะ รวมทั้งเปิดโปงให้เห็นมายาคติของความเป็นครอบครัวที่กดทับความหลากหลาย และสร้างความผิดปกติให้กับครอบครัวที่แตกต่าง

²¹bell hooks, “Writing Autobiography,” in Women, Autobiography, Theory : A Reader, ed. Sidone Smith and Julia Watson (Wisconsin : University of Wisconsin, 1998), p. 432.

2) เป็นส่วนที่เจาะลึกถึงประสบการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวของผู้เขียน โดยมุ่งเน้นไปที่การศึกษา วิเคราะห์ความเป็นชายของพ่อที่เปรียบเหมือนเหรียญที่มีความต่างสองด้าน คือ ความเป็นชายของพ่อในด้านหนึ่งก่อให้เกิดความรุนแรง ในขณะที่อีกด้านหนึ่งของความเป็นชายทำให้พ่อต้องตกอยู่ในสภาวะของการเป็นผู้ถูกกระทำ ความรุนแรง

3) ในส่วนนี้แสดงให้เห็นอำนาจของเรื่องเล่าในชีวิตประจำวันของแม่ที่ทำให้ผู้เขียนเปลี่ยนแปลงมุมมอง และวิธีการคิด ที่นำมาซึ่งการเติบโตทางความคิดและความเข้าใจในตัวแม่และพ่อของผู้เขียน อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงตัวตนของผู้เขียนด้วยเช่นกัน รวมทั้ง สะท้อนให้เห็นถึงอีกด้านของความรัก (นักสตรีนิยมกระแสหลักมองว่าเป็นกับดักของระบบปิตาธิปไตยที่ทำให้ผู้หญิงต้องตกอยู่ภายใต้การกดขี่ภายในสถาบันครอบครัว) และอีกด้านของการใช้อำนาจด้วยความรัก แม่ของผู้เขียนใช้เวลาอย่างยาวนานในการสอนให้รู้ว่า ความรัก หากนำมาใช้ในทางที่สร้างสรรค์สามารถเป็นได้มากกว่าการทำลายล้าง หรือการกดขี่ แต่ความรัก เป็นการเรียนรู้ในการเข้าใจตนเองและผู้คนรอบข้าง และเอื้อเพื่อ แบ่งปันความรักที่ท่านได้เรียนรู้ให้กับคนรอบข้าง อันนำมาซึ่งความสุขต่อผู้คนที่อยู่รอบข้างท่าน ที่สำคัญที่สุดคือ ความรักของแม่สามารถเยียวยาบาดแผลที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของผู้เขียน และปลดปล่อยจิตวิญญาณของผู้เขียนให้หลุดพ้นจากความรุนแรงที่คุกรุ่นอยู่ในใจของผู้เขียนมาเป็นเวลานานให้ลดน้อยลง

4) ส่วนสุดท้ายของการศึกษาชิ้นนี้เป็นเสียงสะท้อน (Self-Reflection) ของผู้เขียนในระหว่างทางของการกลับไปศึกษา ทบทวนประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของตน ที่ผู้เขียนเป็นทั้งผู้ศึกษา และผู้ถูกศึกษา อันเป็นการขัดแย้งทางตัวตนและความคิดของผู้เขียนตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา

องค์ข้อมูล

1) ศึกษาค้นคว้าเอกสารการประชุม บทความ หนังสือ งานวิจัย ฯลฯ ทั้งในประเทศและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัว เพื่อนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการศึกษาของตัวผู้เขียนเอง พร้อมทั้งนำข้อมูลที่ได้ มาวิเคราะห์ และทำการต่อยอดทางความรู้ทางด้านความรุนแรงในครอบครัวให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

2) นำประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตของผู้เขียนและแม่ของผู้เขียน มาศึกษา วิเคราะห์ และเรียงร้อยเป็นข้อมูล ซึ่งมีความสำคัญในกระบวนการของการสร้างความรู้โดยมีผู้หญิงเป็นประธานและศูนย์กลางของการศึกษา

ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. สร้างความรู้จากประสบการณ์ในชีวิตของผู้หญิง โดยมีประสบการณ์ของผู้หญิง และตัวผู้หญิงเป็นประธาน และศูนย์กลางของการศึกษา ซึ่งทำให้สามารถเข้าใจถึงวิถีคิด การตัดสินใจของผู้หญิงที่ประสบความสำเร็จในครอบครัวในการตัดสินใจที่จะก้าวออกจากความสัมพันธ์ หรือ คงอยู่ในความสัมพันธ์ โดยเคารพวิถีคิด และการตัดสินใจของผู้หญิงทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน พร้อมทั้งไม่ตัดสินเธอเหล่านั้นด้วยอคติทางความคิด ซึ่งเป็นการสร้างพื้นที่ให้กับองค์ความรู้ที่ขาดหายไปในวงการศึกษาวิจัยไทย

2. เป็นการเปิดมุมมองใหม่ของการศึกษาประเด็นความรุนแรงในครอบครัว โดยมีการศึกษาทั้งผู้หญิง, ผู้ชาย และลูก มีใช้ศึกษาแค่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นเหยื่อ หรือผู้กระทำอย่างคงที่ตายตัว หรือ เปลี่ยนแปลงไม่ได้ อันจะนำมาสู่การนิยามความรุนแรงในครอบครัวแบบใหม่ ที่แสดงให้เห็นอำนาจในลักษณะที่มีความเลื่อนไหล โดยที่ทั้งผู้หญิง ผู้ชาย และลูก ที่เป็นสมาชิกในครอบครัวสามารถต่อรองและช่วงชิงอำนาจระหว่างกันได้ อันจะนำมาสู่ความเข้าใจทั้งมิติผู้หญิงและผู้ชาย และครอบครัวในอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ในที่สุดสามารถตระหนักได้ว่าผู้หญิงมีใช้เพศที่อ่อนแอหรือเป็นฝ่ายถูกกระทำ ขณะเดียวกันผู้ชายก็มีใช้เพศที่เข้มแข็งหรือเป็นฝ่ายกระทำตลอดเวลา

3. ทำให้เห็น “อำนาจ” ของการต่อรองที่มาในรูปแบบของ “เรื่องเล่า” ที่ผู้หญิงใช้ในการต่อรอง แง่งชิงอำนาจในสถาบันครอบครัว ขณะเดียวกันการเล่าเรื่องของผู้หญิงก็สามารถรักษาไว้ซึ่งความเป็นครอบครัว และสานความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวไว้ได้

4. เปิดเผยให้เห็นวิธีการใช้อำนาจของผู้หญิงภายใต้วิถีคิด และมุมมองของความรัก ได้ก่อให้เกิดพลังแห่งอำนาจในทางบวก อันเป็นพลังแห่งการสร้างสรรค์มากกว่าการทำลายล้าง